

ρα τὴν Νίκη τῆς Ἰδέας ποὺ σάρκωσε ὁ Ψυχάρης, πέρα καὶ πέρα στὴν κοινωνικὴ μας ζωὴ. Στίχος στὴν καθαρεύουσα δὲν ξεμυτίζει πιά, δῆγμα δὲ γράφεται, μῆτε δρᾶμα, μῆτε καὶ ρομάντζο ποὺ νὰ πασκίξῃ νὰ κλείσῃ μέσα του κάποια φιλολογικότητα. Ἡ ζωὴ τῆς ἐκλείπει γιὰ καλὰ τῆς δασκάλικης γλώσσας τὴ βαριά πόρτα.

Ἡ καθαρεύουσα πλανιέται ἀκόμα σέρνοντας τὰ κουρέλια τῆς στὰ μυχλιασμένα κεφάλια τῶ λογιῆς λογιῆς δασκάλων εἴτε γιατροί, εἴτε μαθηματικοί, εἴτε νομικοί, εἴτε φιλοσόφοι λέγονται, καὶ λάμπει μὲ ὅλη τῆς τὴν ψευτομεγαλοπρέπεια στὰ διάφορα σοφὰ βιβλία τους.

Τὴν κρατοῦνε ἀκόμα καὶ οἱ φημερίδες μας περισσότερο στὰ πολιτικὰ τους κύρια ἄρθρα, ἴσως γιὰ τὸ αὐτὰ λένε πὺρ λένε πάντα τους ψέματα, καὶ λιγότερο στὶς εἰδησές τους, καὶ ἀκόμα λιγότερο στὰ χροιογραφήματά τους καὶ στ' ἄλλα μικραρθράκια τους ποὺ ἔχουνε κάποια σκέση μὲ τὴν κίνηση καὶ τὴ ζωὴ καὶ πολλές φορές τώρα στερνὰ περνᾶν ἀπὸ πᾶνους καὶ ἡ εὐωδία τῆς δημοτικῆς. Καὶ μένει ἡ καθαρεύουσα ἀκόμα στὸν Τύπο, γιὰ τὴν αὐτὸς ἀποτελεῖ στοιχεῖο τῆς γύρω μας κακομοιριάς καὶ γιὰ τὴν θέλουν οἱ διευθυντὲς τῶ φημερίδων ποὺ ἀνῆλθον στὴν τάξιν τῶ Λογιώτατων, ἐνῶ τὰ παιδιὰ ποὺ γράφουνε μέσα, οἱ συντάχτες καὶ οἱ ρεπορτέρηδες, κατὰ βάθος ὅλα λαχταρᾶνε τὴ δημοτικὴ.

Ἀναντίλεχτο πὺς ὅλης αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς αἰτία καὶ ἀφορμὴ ὁ ἀγὼνας τοῦ Ψυχάρη. Μὰ κανεὶς δὲν τὸ νοιώθει αὐτό. Καὶ παρὰ ξένο δὲν εἶναι νὰ τὸ ποῦμε, πὺς καμπόσοι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ γράφουνε τὴ δημοτικὴ καὶ ποὺ δὲ θὰ γράφανε τὴ δημοτικὴ ἀδὲ φανερονότανε ὁ Ψυχάρης, κατηγοροῦνε τὸν Ψυχάρη καὶ δὲν τοῦ ἀναγνωρίζουνε τὴ δουλειά. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ὅσο καὶ ἐν εἶναι χαρακτηριστικὸ ψυχολογικὸ τοῦ Ρωμοῦ, εἶναι ἀσήμαντο γιὰ τὸν ἀγὼνα. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ξηγήσαμε παραπάνου εἶναι θαρροῦμε καὶ πολὺ σημαντικό.

Ὁ Albert Thumb ποὺ κοίταξε τὰ πράματα ἀπὸ ἀψηλὰ ἔγραψε πὺς ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ φανέρωμά του ξύπνησε σὰν ἀπὸ μαγικὴ δύναμη μὴ ντόπια φιλολογικὴ μορφή καὶ πὺς «τὸ παράδειγμα τοῦ Ψυχάρη ἔσπρωξε σειρὰ ἀπὸ νεώτερα ταλέντα ν' ἀφοσιωθοῦν στὸ ντόπιο δῆγμα καὶ στὴ δημοτικὴ», καὶ ἀκόμα πὺς ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη καθὼς καὶ σὲ δηγήματα, ρομάντζα καὶ δρᾶματα, δημιούργησε

μὴ γλωσσικὴ μορφή τοῦ πιζοῦ λόγου, ποὺ ὅχι μόνον ἀξία εἶναι γιὰ κάθε διανοητικὴ ἐκφραση, μὰ καὶ ποὺ μὲ τὸ λεπτὸ καὶ ἀνάλαφρο περπάτημά της, ἀγγίζει εὐεργετικὰ τὴν ψυχὴ, ἀντίθετα μὲ τὴν ξερατὶλα τῆς καθαρεύουσας.

«Ἐνωση θὰ πῇ δύναμη» ἐπιγράφει ὁ Ψυχάρης τὸ σημαντικὸ τοῦ ἄρθρο, ποὺ πρωτοτυπώθηκε στὸ «Νουμά» τὸ Γενάρη τοῦ 1905. Μὴν ξεχνᾶμε πὺς οἱ δημοτικιστὰδες εἶναι καὶ Ρωμιοί, καὶ Ρωμιὸς πᾶσι νὰ πῇ νὰ δουλεύῃς ξεχωριστὰ καὶ ὅχι συντροφικὰ. Μὰ ἡ ξεχωριστὴ δουλειὰ σπαταλιέται ἀδίκαια, σκορπιέται στὸν ἀγέρα. Βγήκε τότες καὶ κήρυξε ὁ Ψυχάρης τὴν ἐνωση ποὺ θὰ φέρῃ τὴ δύναμη. Σύστησε τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὸ κουράγιο. «Πιὸ σίγουρη προφύλαξη, ἐπιφύλαξη πιὸ φρόνιμη δὲν ἔχει ἀπὸ τὸ κουράγιο». Ὁ γλωσσικὸς ἀγὼνας εἶναι σωστός ἀγὼνας, καὶ ἔχει καὶ τοὺς καταδιωγμούς του. Βγήκανε οἱ δασκάλοι καὶ κατηγοροῦσαν σ' ὅλο τὸ ἔθνος τοὺς δημοτικιστὰδες. Τὸ ἔθνος συνηθισμένο τόσα χρόνια νὰ τοὺς ἀκούῃ τοὺς πίστεψε ἀξέιστα. Ἐτοί οἱ δημοτικιστὰδες κατάντησαν κατηγορούμενοι καὶ ἀρχισαν νὰ κρύβονται καὶ νὰ διστάζουν νὰ φωνάζουνε τὴν ἀλήθεια ποὺ τοὺς εἶχε φωτίσει τὸ νοῦ καὶ κάθε μέρα τοὺς ἔσερνε καὶ τὴν ψυχὴ. «Ἐσὺ ὁ δημοτικιστὴς» φώναζε τότες ὁ Ψυχάρης «δὲν εἶσαι κανένας ἐνοχος, κανένας φονιάς, κανένας πατροκτόνος ἢ πατριδοκτόνος· μῆτε νὰ τὸ βάλῃς μὲ τὸ νοῦ σου πὺς πρέπει νὰ δικιολογηθῇ· πρέπει νὰ δικιολογηθῇ πρῶτα ὁ δάσκαλος. Δὲ θὰ τοῦ δώσῃς ἐσὺ λόγο. Θὰ σοῦ δώτῃ ἐκεῖνος. Κουράγιο αὐτὸ σημαίνει· λογικὴ. Ὅχι νὰ ψιθυρίζῃς. — Ναι... εἰμαι... καὶ δὲν εἰμαι δημοτικιστὴς... τὸ ἀναγνωρίζω πὺς κάποτε... βέβαια... ἔχετε... δίκιο... ὑπερβολές... κτλ... εἰ! καὶ γὰρ σὲ πολλὰ συμφωνῶ μαζί σας... ὡς τόσο... Θὰ παραδεχτῇτε πᾶ καὶ σὲ... ποτὴ! Νὰ λές. Καὶ βέβαια πὺς εἰμαι δημοτικιστὴς, ἐνῶ εἴστε δὲν εἴστε!»

Τέτοιοι εἶναι ἀλάκκιρος ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ψυχάρη. Σκορπάει γύρω του τὴ δύναμη καὶ τὴν πίστη. Τὸ ἔθνος βέβαια ἀργὰ ἢ γρήγορα εἶταν ἀδύνατο νὰ μὴν ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ τὸ πηγαίνανε νὰ τὸ σφάζουνε οἱ δασκάλοι. Μὰ ὁ Ψυχάρης εἶτανε ὁ πρῶτος ποὺ εἶδε τὸ κκὴ, καὶ ποὺ τὸ ἔκαμε ἔργο νὰ φωτίσῃ τὸ ἔθνος.

«Ἡ δημοτικὴ γλώσσα» γράφει σ' ἓνα τελευταῖο τοῦ ἄρθρου ὁ κ. Κ. Κατζόπουλος «εἶταν βέ-

βαια ἀνάγκη καὶ καιροῦ τοῦ τῶν πραγμάτων. Ὡς τόσο ὁ συγγραφέας τοῦ «Ταξιδίου» εἶταν ἐκεῖνος ποὺ σάρκωσε συνειδητὰ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, ποὺ πᾶσκει νὰ τὴν ὀργανώσει μεθοδικὰ καὶ νὰ τὴν ὑψώτῃ σὲ πολιτιστικὸ ζωτικὸ ζήτημα τοῦ γένους».

Κατηγοροῦσαν τὸν Ψυχάρη πὺς θέλει νὰ κόψῃ τὴν ἐνότητα τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ἀρχαίαν. Ἀλύγιστος αὐτὸς, πῆρε τὴν κατηγορία τους τὴ γύρισε ἀπὸ δῶ τὴ γύρισε ἀπὸ κεῖ, τὴν ἔδειξε σ' ὅλους, γέλασε ἀπᾶνους τῆς καὶ ὕστερα μὲ λίγα λόγια τὴν ἔκαμε θρούψαλα. «Μόνον μὲ τὴ δημοτικὴ» κήρυξε «θὰ κατορθώσουμε νὰ τοὺς καταλάβουμε καὶ νὰ τοὺς ἀγαπήσουμε τοὺς προγόνους». Κι ἄλλου πάλι· «Ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐθνικὴ γλώσσα. Εἶναι ἡ γνήσια κόρη τῆς ἀρχαίας, ἡ μόνη γνήσια. Ἡ ἄλλη μοῦρμα. Ἀδύνατο ν' ἀποδείξῃ κανεὶς, ἅμα εἶναι γλωσσολόγος, πὺς ἡ δημοτικὴ μας δὲν εἶναι ἴδια ἡ ἀρχαία· λοιπὸν ἄλλη καμιά γλώσσα δὲν ὑπάρχει ποὺ πῶς σφιχτὰ νὰ μᾶς συνεδέσῃ μὲ τὸ παρελθόν, μὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Πὺς τολμοῦνε τὸ λοιπὸ καὶ γράφουνε ἄλλη;»

Καὶ ὅμως ὅχι μονάχα τολμοῦνε, μὰ ἔρχονται καὶ διαβέβουν μὲ ἀτιμὲς συκοφαντίες, πὺς οἱ δημοτικιστὰδες παίρνουνε παράδες ἀπὸ τοὺς ὀχτροὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ κοιτᾶνε νὰ βροῦνε κανένα δάσκαλο δημοτικιστὴ νὰ τοῦ κόψουνε τὸ ψωμί. Μὰ ὁ Ψυχάρης δὲν τοὺς τὰ χαρίζει αὐτά. Καὶ στὸ ἄρθρο του ἀπ' ἀφορμὴ τῆς κληρονομίας τοῦ Σεβαστόπουλου γράφει. «Φαίνεται πὺς θὰ εἶναι τρομαχτικὸ πρᾶμα ἡ δυναμὴ μας — ἡ δύναμη τῆς ἀλήθειας — ἀφοῦ μᾶς φοβοῦνται, ἀφοῦ μὲ τίς διχθήκες μᾶς πολεμοῦνε. Λοιπὸν ὁμπρὸς καὶ πάντα ὁμπρὸς. Νὰ περηγορηθῇ ὁ φίλος μου ὁ δημοδασκάλος ποὺ κόντεψε νὰ παθῇ. Ἀφτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς πλούσιος. Ἀφτὸς εἶναι μάλιστα ποὺ καὶ οἱ πλούσιοι τὸν φοβοῦνται. Ἀφτὸς ἀνάγκασε τὸν ἐκατομμυριόχο τὸν Κ. Σεβαστόπουλο ν' ἀφήτῃ στοὺς ἀπαρέφατους τριάντα χιλιάδες φράγκα χρυσά, τοῦ βρόντου». Κι ἄλλου πάλι! «Κι ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι ὅταν ὁ κοζικισμὸς καὶ ἡ κατὰ κράτος πνέουσα τὰ λούσια, τότες ἴσια ἴσια λυσισάζουνε, δαγκάνουνε καὶ φωνάζουνε πὺς ὁ χάρος πῆρε παράδες, γιὰ νὰ τοὺς ξολοθρέψῃ».

«Ὅσοι δὲν μπορέσανε νὰ πιάσουνε κατὰ βάση τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἔχουνε νὰ ποῦνε γιὰ τὸν Ψυχάρη πὺς κἀθεταὶ μονάχος του καὶ φτιάχνει γλώσσα. Ἄν εἶταν βολετὸ νὰ νοιώθανε τὸ ἔργο τοῦ Ψυ-

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΟΙ ΔΥΟ ΑΓΑΠΕΣ

«Τὰ χρώματα ἀκριβαίνουν, ἡ ζωὴ ἀκριβαίνει, καὶ τὴ δουλειὰ τὴν πλερώνει ὁ κόσμος ὅλο καὶ λιγότερο».

Ἐτοί ἐσκεφτόταν ὁ ἀγιογράφος (Ἀργύρης Σπαθάρης ἦταν τὸνομά του) καθισμένος σιμὰ σ' ἓνα τραπέζι καὶ μ' ἓνα λιανὸ πινέλλο διορθώνονταὺ τὰ μικρὰ μάτια στὸ πρόσωπο ἐνοῦ ἀν-Νικόλα, ποντὴν αὐγὴ τοῦ τὸν εἶχαν φέρει γιομάτον καπνὶες γιὰ νὰ τὸν ξανακαινουργώσῃ. Κι' ὅλο χρωματίζοντας ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του :

«Ὁ Θεὸς ἂς ἔχει δόξα! τὴν ἀνάγκη δὲ τὴν ἐγνώρισαν μὰ ἄλλες φορές ὁ κόσμος μοῦ κάζεται ἐδὲν περσότερο· καὶ ὅμως ἡ τέχνη μου εἶναι καλύτερη».

Ἐκοίταξε ὀπίσω του. Στὸν τοῖχο ἐκρεμόνταν πολλά κόνισματα, καὶ ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνα ἐδιάκρινε τὰ δικά του, καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι ἐβεβίωσε τὸ

στοχασμὸ του. «Δίχως ἄλλου εἶπε ἀπὸ μέσῃ τοῦ σὴ τωρηνή μου ἡ τέχνη εἶναι πολὺ ἀνώτερη».

Τώρα ἀπῆλθε στὸ τραπέζι τὸ πινέλλο του, ἐπῆρε στὸ ζερβὶ του χέρι τὴν εἰκόνα καὶ ἐτέντωσε τὸ μπράτσο του : — «Εἶναι πὺς ἐτοιμῇ» ἐσκέφτηκε «τηρᾶζοντάς την ξεταχτικά. Ἄν ἔχει καὶ κανένα ψεγάδι θὰ τὸ διορθώσουμε ἀπέκι. Κ' ἔπειτα δὲν εἶναι καινούργια, ἡ δουλειὰ μου ἀξίζει βέβαια τὴν κόττα ποὺ μοῦφεραν».

Ἐσηκώθηκε καὶ ἐβόλθθηκε νὰ προβατῇ μέσα στὸ σπῆτι. Δὲν ἐφορούσε ποδομοῦς καὶ τὰ βήματά του πᾶνω στὸ πάτωμα ἀκούονταν λίγο. Ἦταν ψηλός, λιγνός, λίγο σκευωμένος, καὶ τὰ μακρὰ μαλλιά ποὺ τοῦπεφταν ἀπᾶνους στές πλάτες ἦταν ἄσπρα. Ἦταν χωριάτικα ντυμένος, ἀλλὰ στὸ σπῆτι δὲν ἐφορούσε παρὰ ἓνα ἄσπρο ποκάμισο ὀλάνοιχτο στὸ στηθος, μὴ καλὰ πλατεῖα βράκα μὲ μπαλωμάτα πολλὰ, καὶ σκαλτσούνια δίχως φτέρνες.

«Εἶναι ἐνωρὶς ἀκόμα» ἀνανοήθηκε ὁ ζωγράφος σταματᾶίνοντας εἰς δουλέψουμε λιγάκι στὸ μεγάλο τὸ στορίσμα».

Μὲ τὴ ράχη τοῦ ζωωμένου χεριοῦ τοῦ ἐχάιδεψε τὸ χαμηλὸ τοῦ μέτωπο καὶ ἐκοίταξε τρογύρου του. Στὸς ἄσπρους τοίχους τῆς ἀνταβάντης κάμαρας

ἐκρεμόνταν ὅλοθι κόνισματα ἀγίων, ἄλλα παλαιά, ἄλλα πλὺ καινούργια, ἄλλα τέλεια νωπά. Καὶ σὲ πλὺ παλαιὰ τὸ χρῶμα ἦταν ξεθωριασμένο, οἱ γραμμὲς ἀδέξιες, ἡ δουλειὰ χοντρή καὶ ἀμελεμένη, γιὰ τὸ ζωγράφος ποὺ τᾶχε κάμει εἶχε γεννηθῇ σὲ χρόνια σκοτεινὰ, ὅταν ἡ σπουδὴ τῆς τέχνης ἦταν δύσκολη καὶ καλοὶ δασκάλοι ἢ δὲν ἦταν στὸν κόσμο, ἢ ἦταν σπάνιοι πολὺ. Τῶρα ἦταν χρόνους πολλοὺς πεθαμένους, περσότερο ἀπὸ δυὸ αἰῶνες. ὁ παλαιὸς ζωγράφος· τώρα τὰ κόκκαλά τουδὲ θάταν παρὰ στάχτη μέσα στὸ κοιμητήρι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ὁ προσπάππος τοῦ προσπάπου τ' Ἀργύρη, εἶχε γυρέψῃ καταφυγὴ, κυνηγημένος στὴν ἡπειρὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, βασανισμένος ἀπὸ τὴν δυστυχία, μὴν ἔχοντας μαζὴ του παρὰ τὰ παλαιὰ του ρούχα καὶ χέρια ἀδέξια γιὰ τὴ δουλειὰ τῆς γῆς...

Κ' ἔπειτα ἐκρεμόνταν ἐκεῖ ἄλλα στορίσματα καλλίτερα, καὶ ἄλλα πάλι καλλίτερα ἀκόμη καὶ πλὺ καινούργια, ὅλα εἰκόνες ἀγίων, ἀσκητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων, ποὺ τοὺς εἶχαν ζωγραφίσῃ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ γγόνια τοῦ πρώτου, καὶ ἦταν ἐκεῖ καὶ ἓνας μικρὸς ἀν-Βασίλης, τὸ πρῶτο κόνισμα ποῦχε κάμει ὁ Ἀργύρης σὰν ἦταν παιδί καὶ ἐμάθαινε ἀπὸ

χάρη, θά βλέπανε πώς αὐτός δὲ φτιάχνει καινούρια γλώσσα, μὲ κανονίζει τὴ γλώσσα ποὺ ὑπάρχει. Ἡ καλλίτερη, βρίσκει τοὺς κανόνες ποὺ κάνουν τὴ γλώσσα νὰ κινιέται καὶ νὰ ζῇ. Μ' ἄλλα λόγια βγαίνει ἀπὸ τὴ ζωντανὴ τὴ γλώσσα τὴ γραμματικὴ της. Καμιὰ γλώσσα τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δίχως γραμματικὴ. Καμιὰ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ, καμιὰ δὲν μπορεῖ νὰ πλουτίσῃ δίχως γραμματικὴ. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παραδέχονται τὴ δημοτικὴν τὸ ρίχνουν στὸ ἀντάρτικο. Μὰ τὸ ἀντάρτικο ἴσα ἴσα εἶναι ὁ κίντυνος, εἶναι οἱ ὑπερβολές. Κι' ἂν ὁ γλωσσικός ἀγὼνας ἀργέι νὰ κατασταλάξῃ στὴν τελειωτικὴ του νίκη, αἰτία εἶναι αὐτὸ τὸ ἀντάρτικο. Τὰ λόγια ποὺ βάλανε κορώνα σὲ τοῦτο μας τὸ ἄρθρο χαρακτηρίζουν σωτῆρὰ πῶς εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ γενικὰ.

Τὸ νὰ λὲς ὁ φονιάς, τοῦ φονιά καὶ νὰ μαθαίνῃ πὼς τὸ φονιάς εἶναι ὀνομαστικὴ, καὶ τοῦ φονιά γενική, εἶναι γραμματικὴ. Καὶ τὸ νὰ μὴ λὲς ὁ φονεὺς καὶ νὰ μαθαίνῃς πὼς τὸ φονεὺς εἶναι ὀνομαστικὴ, καὶ τοῦ φονεὺς γενική, καὶ αὐτὴ εἶναι γραμματικὴ. Μὰ ἡ πρώτη εἶναι γραμματικὴ τῆς γλώσσας ποὺ ζῇ καὶ ὑπάρχει, κ' ἡ δεύτερη εἶναι γραμματικὴ μιανῆς ἀνυπαρχῆς γλώσσας. Πρέπει νὰ νοιώσουμε τὸ λοιπὸ πὼς, αὐτὴ ἡ δεύτερη γραμματικὴ εἶναι ποὺ βλάπτει, ἡ πρώτη εἶναι ἀπαραίτητη. Κι αὐτὸ θέλει νὰ τονίσῃ ὁ Ψυχάρης. Κι ὁποῖος δὲ νοιώσῃ ἔτσι τὰ λόγια τοῦ αὐτοῦ, φυσικὰ θὰ τὸν παρανοήσῃ. «Γραμματικὴ — ἀχ! καὶ τί κόσμους τί κόσμους ἠθικούς, τί . . . μὰ τί δὲν ἔχει μέσα της μιὰ τέτοια λέξη! — γραμματικὴ θέλει ἕνα ἔθνος γιὰ νὰ γίνῃ ἔθνος, καὶ βάλτε το μιὰ καὶ σώνει μὲ τὸ νοῦ σας πὼς δίχως γραμματικὴ τίποτα δὲ θὰ κάμετε, οὔτε παιδιά».

Μὰ τὸ νὰ κανονιστῇ ἡ γλώσσα μας ἔτσι πρῶθεναι καὶ ἀπλῆστη ποὺ εἶναι, δὲν εἶναι βέβαια εὐκόλη καὶ σύντομη δουλειά. Ὁ Ψυχάρης δουλεύει τόσα χρόνια, καὶ ἀκόμα νὰ μᾶς σκαρώσῃ τελειωμένη τὴ Γραμματικὴν τοῦ. Ἀπὸ τὰ κείμενα τὰ δικά του βγαίνει ἡ κανονικὴ γλώσσα. Μ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετό. Πρέπει νὰ μπορῇ νὰ μαθαίνῃ ὁ καθένας τοὺς κανόνες τῆς γλώσσας τοῦ. Τὴ γλώσσα τὴ μιλάει ἀσυνείδητα, φυσικὰ, τρεχομένα. Πρέπει ὅμως νὰ μάθῃ καὶ νὰ τὴ γράφῃ κανονικὰ. Κι αὐτὸ μονάχα μὲ τὴ γραμματικὴν θὰ τὸ καταφέρῃ. Ἀπαράλλαχτα ὅπως γίνεται καὶ στίς εὐρωπαϊκὰς ζωντανὰς γλώσσας.

Τις μιλάνε κάθε μέρα στὴ ζωὴ, μὰ τὴ γραμματικὴν τοὺς τὴ μαθαίνουνε στὸ σχολεῖο.

Αὐτοῦ ἀπάνου κρεμιέται σήμερα ὅλο τὸ γλωσσικό μας ζήτημα. Τὸ ἂν μιὰ λέξη λέγεται ἔτσι ἢ λέγεται ἄλλοιως, τὸ ἂν μιὰ λέξη δὲν τὴν καταλαβαίνω ἐγὼ καὶ τὴν καταλαβαίνει ἐσύ, τὸ ἂν μιὰ λέξη ποὺ μ' ἀρέσει ἐμένα, δὲν μπορεῖς ἐσύ νὰ τὴν ὑποφέρῃς, αὐτὸ δὲ σημαίνει. «Θὰ εἶναι εἰκοσι χρόνια» γράφει στὸ βιβλίο τοῦ ὁ Ψυχάρης «ποῦ τὸ φωνάζω, πὼς τὸ ζήτημα, ὅπως ἐμεῖς τὸ καταλαβαμε, δὲν εἶναι γιὰ λέξες εἶναι γιὰ κάτι πῶς γενικὸ, πῶς βᾶσιμο σὲ κάθε γλώσσα, πῶς χαρακτηριστικὸ της εἶναι γιὰ τὸν τύπο. Γνώρισμα μιᾶς γλώσσας, τὸ τυπικὸ της. Καὶ τὸ τυπικὸ μιὰ κ' εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ ζωντανὴν γραμματικὴν, μαθαίνεται ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὸν πῶς ἀγγράμματο. Κι ἀπὸ θέλουμε μεῖς, νὰ μπορῇ νὰ μαθαίνῃ τὴ γλώσσα τοῦ ὁ καθένας». Ἐνῶ σήμερα δὲν μπορεῖ. Δὲν μπορεῖ γιατί μέσῃ στὴ φυσικὴν μας λαλιὰ μπλέχτηκε ὁ καθαρευουσιάνικος τύπος, ποὺ ὁλοένα γροθοκοπιέται μὲ τὸν κοινὸν τύπο, καὶ γεννᾷ κάτι τέρατα ποὺ εἶναι γιὰ νὰ σατίσῃ κανέναν.

Πρῶτος λοιπὸν ὅρος τοῦ ἀγώνος νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴ γλώσσα, ὅπως ξεκαθάρισε τὴν ψυχὴ, ὅπως ξεκαθάρισε καὶ τὴ φιλολογία. Ὅσο μεταβατικὴ καὶ ὁ θέλουν νὰ χαρακτηρίσουν τὴ συγκεκριμένη μας ἐποχὴ, πάντα θ' ἀναγνωριστῇ μιὰ μέρα ὁ δρόμος ποὺ πῆρε μέσα σ' αὐτὴ ἡ φιλολογία μας, μὲ τὸν αἶρα τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας. Μεθυσμένο θὰ χρειαστοῦνε βιβλία ἀναγνωστικά γιὰ τὸ σχολεῖο. Ποῖος θὰ τὰ δώσῃ αὐτὰ τὰ βιβλία; Ἡ σημερινὴ μας φιλολογία ἡ καταφρονεμένη, ποὺ τὰ γραψίματά της θὰ τὰ παίρνουν γιὰ κείμενα καὶ θὰ τὰ σχολιάζουν καὶ θὰ τὰ ζηγᾶνε. Ἀργότερα ἕνα θὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ δύο, γράφει ὁ Ψυχάρης, ἀπὸ θὰ σπουδάζουνε ἡ δὲ θὰ σπουδάζουνε τὴ φιλολογία τὴν ἐθνικὴν. Ἄ δὲν τὴ σπουδάζουνε, τότε δὲ θὰ σπουδάζουνε τίποτα, κ' ἔτσι δὲ μᾶς μέλλει. Ἄν τὴ σπουδάζουνε, ὅπως καὶ θὰ γίνῃ, θὰ νικήσῃ χωρὶς ἄλλο, μαζὶ μὲ τὴ φιλολογία μας κ' ἡ γλώσσα της. Θὰ νικήτῃ ὡς καὶ στὰ παραμικρά. Μὴ βλέπῃς ποὺ γράφουνε καὶ μὴν ἀκούς ποὺ λένε σήμερα τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε λέξη ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα παρμένη. Δὲ σημαίνει ἀπὸ τίποτα. Ἡ καθαρεύουσα ἡ καμαρωμένη δὲν καταδέχτηκε ἄξιονα τὰ χρόνια τῆς φανήκανε πρόστυχῃ καὶ μᾶς ἐβγαλε στὴ μέση τὰ ἔτη. Μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τί βγάζει καὶ τί δὲ βγάζει τοῦ λό-

γου της, τὸ ζήτημα εἶναι, τί βάζουμε μετὰ στὰ βιβλία μας. Ἐμᾶς κατόπι θὰ διαβάζουνε, ὅχι τὸ Γαζή. Ὅ,τι διοῦνε σὲ μᾶς, ἀπὸ καὶ θὰ ποῦνε, ἀπὸ θὰ μείνῃ, ἀρτῆς πὼς εἶναι κ' ἡ φυσικὴ λαλιά μας, πολὺ πῶς πολὺχρονη ἀπὸ τὰ ἔτη τὰ δασκάλια, ποὺ θὰ τὰ ξεπροβοδίσουμε πᾶς μὲ κάμποσα σπολλάτια».

*

Ἀνάλυση καθαυτὴ, πένου στὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Ψυχάρη, δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα νὰ γίνῃ. Ὅπως εἴπαμε καὶ πῶς ἀπάνου ὅλο τοῦ τοῦ ἔργο εἶναι ἕνα σύστημα. Καὶ θὰ μπορούσε πῶς καλὰ νὰ γραφτῇ μὲ μελέτη συνολικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη.

Νὰ κοιταχτῇ ἡ φιλολογία μας καὶ ἡ γλώσσα, σὲ τί σημεῖο βρίσκονταν τὴν ἐποχὴν ποὺ πρωτοφάνηκε ὁ Ψυχάρης. Νὰ κοιταχτῇ ἀκόμα καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὁψη τοῦ ἔθνους, στὴν ἐποχὴν ἐκείνη. Νὰ ἀναφερθῇ σύντομα καὶ γενικὰ, μὰ οὐσαυτὶ καὶ κληρονομημένα, ὅλη τοῦ ἡ ἐργασία ἀπὸ τὰ δηγήματα, τὰ ρομάντζα, τὰ δράματα, τίς ἐπιστημονικὰς μελέτες, ἴσα μὲ τὸν ὄγκο τῶ «Ρόδων καὶ Μήλων». Ν' ἀντιζηγιστῇ μὲ τοὺς προηγουμένους τοῦ καὶ μὲ τοὺς σύγχρονους τοῦ. Νὰ ζεταστῇ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ψυχάρη πάνου στὴ φιλολογία, στὴ γλώσσα, καὶ στὴν ἐθνικὴν ἀκόμα τὴ ζωὴ. Ποιὰ ἰδανικὰ εἶχε τὸ ἔθνος τότες, καὶ ποιὰ κατόπι. Ποιὰ ἐπίδρασις εἶχε στὴν ἐκπαίδεψιν ὁ ἀγὼνας τοῦ Ψυχάρη. Πὼς πάσκιζε αὐτὸς νὰ σκορπίσῃ τὴν πνευματικὴν λευτερίαν, καὶ ποιὰ τ' ἀποτελέσματά του. Πὼς ἀντιστάθηκεν οἱ δασκάλιοι, τὰ μέσα κ' ἡ ἠθικὴ τους. Πὼς ὑποδέχονταν τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη κάθε τόσο ἡ τρεχομένη φιλολογία καὶ δημοσιογραφία. Ψυχολογικὴ ἀνάλυσις τῆς ἀντίστασις τῆς κοινωνίας στὴν Ἰδέαν. Ἡ ἱστορίαν τοῦ τελευταίου κειμένου στὸ περπάτημα τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ προμηνύματα τοῦ Ψυχάρη. Ὁ σωστός χαρακτηρισμὸς τοῦ γλωσσικοῦ ἀγώνος καὶ τὸ προμηνύμα τῆς νίκης.

Ἀπὸ τὸ τίποτο ζέτασμα τέτοιων πάνου κάτου θεμάτων θὰ ἐβγαίνε φωτεινὸ τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, μὲ τὸ θάρρος τοῦ, τὴν πίστη τοῦ, τὴ μεθοδικότητα, τὴ δύναμιν, καὶ κάμποσες φορὲς καὶ μὲ τίς ἀδυναμίας τοῦ. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα, καὶ γιὰ τὸ καλὸ τῆς Νέας Ἑλλάδας τὸ ἔργο δὲν σφραγίστηκε ἀκόμα, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κοιταχτῇ ἀπὸ τώρα σὰ σύνολο. Ἰσα ἴσα μέλιστα, τώρα θάλεγε κανεὶς πὼς ἀρχίζει νὰ βλασταίνῃ καὶ νὰ φουντώνῃ. Ὅσοι βλέπουνε παρμένα στὰ πράγματα, ὅσοι ἔχουνε ἀληθινὴ ἀγάπην γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ, ὅσοι ξέρουνε τί θὰ πῇ

τὸν πατέρα τοῦ τὴν τέχνην. Καὶ τὸν ἐκούτα πῶς ἀληθῶς ὁ ζωγράφος, καὶ μ' ἕνα χαμόγελο στὰ χεῖλη ἐθυμήθηκε τὴ νεότητά του, ἐθυμήθηκε τὴν πενηνταίαν του, ἐθυμήθηκε τοῦ πατέρα, ποὺ τώρα πιά δὲν ἦταν σὲ τοῦτον τὸν κόσμον, τὰ λόγια, καλωσύνη γιομάτα, θρησκεία γιομάτα καὶ πίστη τοῦ θεοῦ τὴν καλωσύνην, κ' ἐθυμήθηκε καὶ ὅλας οὐ, τὴν πατέρα τοῦ τοῦλεγε γιὰ τῆς φάρας τοὺς τὴν τέχνην, ποῦ (καθὼς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ καὶ τὸν πάππου τοῦ εἶχε ἀκούσει) ὁ παλῆς ὁ πρόγονος τὴν εἶχε φέρε μὲ τὴν ἀπὸ τὴν Ἡπειρὸν στὸ μικρὸ Κορφιάτικο χωριό, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἀγριεμένοι εἶχαν πάρει ἀπόφαση νὰ σβύσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν χριστιανισμόν. Ἦταν ἕνας μάρτυρας τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης ὁ παλῆς ὁ πρόγονος. Ἀλλὰ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα ἄθωο θῦμα καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡ ὀργή τους δὲν ἦταν παρὰ τὸ ὄργανο τῆς θείκης δικαιοσύνης. Τὸ ρεπισμένο κ' ἐρημαγμένο Τουρκομερῆτικο χωριὸ εἶχε ἀμάρτησιν, καὶ ὁ Θεὸς ἐβούληθη, γιὰ παράδειγμα, νὰ τὸ ἀρνήσῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

Κ' ἐξαγογγέλασε πάλι ὁ ζωγράφος τηράζοντας τῆς τέχνης τοῦ τὰ πρῶτα δοκιμάσματα, κ' ἐθυμῶν πὼς τὰ ἐδούλευε στὸ πλευρὸ τοῦ πατέρα τοῦ,

ποῦ ὅλο δουλεύοντας κ' ἐκείνος, τὸν ὁρμήνευε καὶ τὸν ὀδηγοῦσε. Καὶ τὸ χαμόγελο ποὺ ἐφύγε ἀπάνου στὰ χεῖλη τοῦ ἐγίνηκε ὀλομεμίας σὺν ἀνοιχτόκαρδον γέλοιον, γιὰ τὴν ἐβουλόγησεν πὼς ἂν ἐξοῦσε τώρα ἀκόμα ὁ μακαρίτης θὰ μπορούσε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ τὸν ὀρμήνευε. Ναί ἡ τέχνη τοῦ τοῦ φαινόταν ἀνώτερη πολὺ. Κ' ἐβρίξε τώρα τὰ μάτια τοῦ σ' ἕνα ἄλλο μέρος τῆς κάμαρας, σὲ μίαν ἀπὸ τῆς ἀγκωνῆς, σιμὰ στὸ ἕνα παράθυρο, ὅπου στημένο ἐστεκόταν τὸ μεγάλο στόρισμα, ποὺ τὸ δούλευε ἀκόμα ὁ ζωγράφος, καὶ ποὺ ἦταν κοντὰ τελειωμένο. Ἐπαράσταινε τὸν Εὐαγγελιστὴν τῆς Θεοτόκος. Τὰ χρώματα ἦταν χλωρὰ κ' ἐγυάλιζαν τὸ πρόσωπο τοῦ λευκοντυμένου ἀρχαγγέλου, ποὺ ἀνέρος ἔκλειε μὲ τὰ φτερούγια ὀρθόνοιχτα καὶ μὲ τὸν ὄρη λευκὸ κῆντο στὸ χέρι ἦταν παρὰ κἀλλο, καὶ τὸ κόκκινον τοῦ χεῖλι ἐφαινόταν σὰ νὰ μιλοῦσε κ' ἡ Θεοτόκος γονατιστὴ καὶ σκυμμένη ταπεινὰ κάτουθε ἀπὸ ἕναν ὀλόχρυσον θόλον, μικρὴν, ντυμένη ἀπὸ τὸ μέτωπον στὰ πόδια μ' ἕνα μπλάβο φόρεμα, ἐφαινόταν σὰ ν' ἀποκραζόταν ἀληθινὰ τὸν ἀρχαγγελικὸν χαριστισμόν. Μὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀρχαγγέλου ἐμοιάζε στὸ πρόσωπο ἐνοῦ παιδιοῦ ποὺ συχνὰ ἐρχόταν σὸ σπῆτι τοῦ ζωγράφου, καὶ ἡ Παναγία σὲ μιὰ κορασιά τῆς

γειτονίας τοῦ ὁ ζωγράφος, μοναχὸς τοῦ σὸ χωριό, εἶχε βρεῖ ἔτσι τὸ μυτικὸν τῆς τέχνης ποῦ οἱ πᾶλοι τοῦ, ἀκολουθώντας τὰ πατρὸς περπάτα, δὲν ὄχων καταλάθει.

Ἀλλὰ ἐξαφνὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐσυγγέρισε. Ἐκούνησε πικρὰ τὸ κεφάλι καὶ εἶπε ὅλο κοιτάζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ. «Μὰ θάμην ὁ ὕστερος ζωγράφος στὸ χωριό».

Κ' ἐθυμήθηκε τοῦ πατέρα τοῦ τὸ λόγον, ποῦ τοῦχε παραγγέλλει νὰ μάθῃ τὴν τέχνην κ' ἐκείνος στὰ παιδιὰ τοῦ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ στὰ παιδιὰ τοῦς, ὅπως εἶχε γένει ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴν σὸ σὺν τοῦς, κ' ἀνστέναζε. Καὶ σὲ λίγο ἀκολούθησε τὸ στοχασμὸ τοῦ.

«Οἱ ἄλλοι στὸ χωριὸ δὲ μποροῦν νὰ γένουν ζωγράφοι· φυσικὸ δὲν τοὺς εἶνε. Ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸ σκάφτουν τὴ γῆς καὶ σκαφτιδὲς πρέπει νὰ μείνουν γι' αὐτὸ τοῦς ἐδιδόρισε ὁ Θεός. Ἀλλὰ ἐμεῖς; πάντα ζωγράφοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Ζωγράφος ἐπρεπε νᾶνε καὶ ὁ γιὸς κῆρυκα ποῦ εἶνε μοναχικός. Μὰ τὴν τέχνην οὔτε τὴ στοχάζεσαι τὸ καθισιὸ δὲν τ' ἀρέσει τὰ χρώματα μήτε τὰ ξεχωρίζει ἀχ ἐμοιάσε τῆς μάννας σ' αὐτὸ!»

Καὶ ἐξανακούνησε τὸ κεφάλι. Κι' ἄδραξε τώρα

ζωντανή γλώσσα γιὰ ἓνα ἔθνος, ὅσοι νοιώσανε τὴ σημασία τοῦ γλωσσικοῦ ἀγώνα μὲ ὅλο τὸ πλάτος τοῦ ἀξίζει, ὅσοι φτύσανε στὴν κοινωνικὴ ρεκλάμα, οἱ νέοι, οἱ φωτισμένοι καὶ γκαρδιακοὶ νέοι συμμαζώνονται ὁλοένα πίσω ἀπὸ τὸ τρανὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, καὶ αὐτὸς ἐμπνεσμένα μὲ τέτοια λόγια τοὺς ἀνοίγει τὰ χέρια.

«Ὁ ἑλπίδα μου δὲ σβήνει, ἐλπίδα, παιδιὰ μου καὶ σὲ σὰς, ἐλπίδα καὶ στὴν Ἑλλάδα. Πίστη καὶ ἀλύγιστο θάρρος. Ἀλήθεια τί μοῦ γίνεται δὲν τὸ ξέρω καὶ ὁ ἴδιος. Τὴ νοιώθω, μὰ τὸ ναί, τὴ νοιώθω καὶ ἀπορῶ· ἡ νιότη στὶς φλέβες μου βράζει. Ποτέ μου δὲν τὴν ἐννοῶσα πρὸ ζεστή, πρὸ φλογισμένη στὰ σωθικά μου. Τί εἶναι καλὸ, τὰ νιάτα, τί τὰ χρόνια τὰ εἰκοσι καὶ τὰ εἰκοσιπέντε. Τὰ χρόνια τίποτα δὲν εἶναι. Ἡ νιότη μονάχα σηκώνει, καὶ μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι νέος δύο φορές. Δύο φορές, γιατί ἐδῶ δὲν εἶναι ὁ ζέφυρος ὁ ἐαρινός, ποὺ γλυκοχαδέει τὸ μάγουλο τὸ νεανῆσιο καὶ περνᾷ, ζέφυρος ποὺ μήτε τὸ χᾶδι τοῦ θυμάσαι, ἀμὰ φύττει βοριάς. Γνώρισα μπόρες καὶ γ. ὥρισα φουρτούνες· πίκρες, καημούς καὶ βάσανα, μήτε τὰ λογαριάζω πιά. Ἐμαθα τί θὰ πῇ θλίψη, μάλιστα καὶ θλίψεις· ἐπειδὴ ἀρίστητο εἶναι τὰ σκέρι τοὺς καὶ ἔχει μύριον εἰδῶν· τὸ θάνατο ἄχ! τὸν εἶδα καὶ ἀκόμη μοῦ κινεῖ ἀπὸ τὰ δάκρυα τὰ βλέφαρά μου. Μὰ τὸ γερὸ τάνοιξιάντικο τὰ γέρι πάντα φυσᾷ καὶ πάντα μὲ συνεπικρίνει· μέσα μου ἡ φυσηματιά τοῦ δυνάμωσεν ὡς καὶ τοῦ πόνου τὴν μωρεσιά. Δὲν ἔχασα τὴ δυστυχία· μὲ τὴ δυστυχία γίνεται ἡ νιότη συνειδητὴ, ξέρει πὼς ἐπαθε καὶ συνάμα ξέρει πὼς ὑπάρχει διπλά. Ἡ σιγανὴ τῆς νύχτας ἡ ἐργασία, ὅταν ὅλοι κοιμῶνται καὶ ὅταν ἐσύ δουλεύεις μὲ τῆς λάμπας σου τὸ ἡμερο τὸ φῶς, μοῦ φέρνει στὸ νοῦ γενναίους, δροσάτους λογισμούς. Σκοτάδι ὅξω σκοτάδι γύρω γύρω καὶ σιτὴ ζωὴ μας, ἀπὸ καὶ βγήκαμε καὶ καὶ πᾶμε. Θωρῶ ἡσυχὰ τὴν τάφο ποὺ μὲ προσμένει καὶ μὰς προσμένει· σὺν κατεβῶ στὰ τρισβάθια τοῦ, θὰ μ' ἀκούσῃ νὰ τοῦ ψάλω τὸν ὕμνο τῆς ζωῆς, ποὺ τοῦ ψέλω καὶ δωπέρα. Γιατί ὄχι; Νὰ ποὺ καὶ τὴ νύχτα φέγγει στὴν καμαρά μου· νὰ ποὺ φέγγει τὴ νύχτα καὶ στὴ δουλειά. Ἔτσι, ἀθανάτη καὶ ἡ νιότη, μέσα στὰ σκότεινα γεράματα, λάμπει καὶ φωτοβολᾷ. Δὲν μπορῶ τὴν ἀπελπισία νὰ καταλάβω. Πῶς ν' ἀπελπίζεται κανεὶς μὲ τὴν ἰδέα; Θαρρεῖς καὶ εἶναι Κόρη πανόμορφη, μοναδικὴ ἀγαπημένη. Χαρά σου νὰ πέφτῃς μπροστά τῆς γενναίας, τὸ ποδαράκι τῆς νὰ φιλήσῃς»

ἓνα δεμάτι πινέλλα καὶ τὴ χρωματόταβλα καὶ ἐστάθηκε μπρὸς τὴν εἰκόνα. Ἀνκᾶτωσε τὰ χρώματα καὶ ἄρχισε πάλι νὰ δουλεύει. Προσεχτικὸς ἀγγίξε τὰ σουσουμιά τοῦ ἀρχαγγέλου, βάζοντας φῶς ὅπου ἔπρεπε, διορθώνοντας τὴ χτεσινὴ τοῦ ἐργασίας καὶ ἐπάσκιζε νὰ βαστάει τὸ νοῦ τοῦ καρφωμένου στὸ ἔργο του. Ἀλλὰ ὁ νοῦς του δὲν τὸν ἀκούε σήμερα· ἡ καρδιά του εἶχε πικραθεῖ. Ὁ γιὸς δὲν ἀφοκράζονταν τὰ διδάγματά του, δὲν ἤθελε τῆς φάρας τὸ ἔργο.

«Ἄχ!» εἶπε πάλι ὁ ζωγράφος ἀκολουθώντας τὸν πρῶτο τοῦ στοχασμό. «Ἐμοίωσε ἄλλοι καὶ ὄχι σ' αὐτὸ μοναχά, μὰ καὶ σ' ἄλλα μοιάζει στοὺς μπαρμπάδες τοῦ καὶ πικρὰ ἀσπέντζε.

Ἦταν μεσημέρι. Στὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἐτέλειωνε στὴν κάμαρη ὅπου εἰδούλευε ὁ ζωγράφος, ἀκουστήκαν βαρεῖα πατήματα, καὶ ἀμέσως ἐπρὸ βάλε χαμηλὰ τὸ κεφάλι τῆς γυναίκας τοῦ Ἀργύρη. Τὰ μαλλιά τῆς ἦταν ἀσπρὰ κάτω ἀπὸ τὴ μενυτή τῆς μπόλια, καὶ τὸ πρόσωπο τῆς εἶχε ζάρες πολλές ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀσκημο· τὰ μάτια τῆς ἐλαμπαν κάτω ἀπὸ τὸ κουρασμένο τῆς μέτωπο.

«Τί εἶναι, Εὐτυμιά» ἐρώτησε ὁ ζωγράφος δίχως ἀ ἀφήσει τὰ χρώματα καὶ χωρὶς νὰ τὴν τηρεῖ.

τὰ δαχτύλια τῶν ποδιῶν τῆς νᾶγγιζης κάποτε νὰ θωρᾷ τὸ πρόσωπό της. Τὸ πανάγαθο, τὸ παναῖνιο. Ἄχ! καὶ τὰ μάτια τῆς ἐκεῖνα τὰ μεγάλα τὰ μεγάλα, τὰ θεόγλυκα! Ἀμέ, ἡ ἀγάπη τοὺς ποὺ σὲ περεχύνει καὶ ποὺ σὲ λούζει! Σ' ὀλονῶνε σήμερα τὰ στήθια ξυπνᾷ, ἡ ἀπίθανη. Βλέπω τετραπᾶνερα σημάδια πὼς κάποια πνοὴ καινούργια ζωγόνεψε τὰ ἱερὰ τὰ χρώματα κάτω, καὶ ἡ νιότη, ποὺ ξεπετιοῦνται χοχλακιάζουσε καὶ ὀρμῶνε ἀπὸ τὰ σπλάχνα μου τὰ νερά της, ἄλλο ἴσως δὲν εἶναι παρὰ συναίσθημα τῆς νιότης ποὺ σήμερα φουσκώνει καὶ τῶν ἄλλων ὡς τῆς καρδίας, ἴσως ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ ποτάμι, ποὺ ὡς ἐμένα κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὕψος ὅπου ἀνοίξε πρὶν γιὰ μὰς ἡ ἀστείρευτη βρύση τῆς Ἰδέας.

*

Ὁ καθηγητὴς Albert Thumb στὴ μελέτη τοῦ ποὺ ἀναφέραμε, ἀπορῶντας μὲ τὴν ψυχολογικὴ κατάστασιν τῶν λογιστῶν τῆς Ρωμισσύνης, τοῦ νὰ πασκιζοῦνε ὁλοένα νὰ πνίξουν, νὰ συκοφαντήσουν, νὰ σβήσουν τὴ ζωντανὴ καὶ φυσικὴ λαλιά τοῦ γένους, γράφει μέσα στ' ἄλλα: «Ἐθνος ποὺ παρτάει τὴ μητρικὴ τοῦ γλώσσα καὶ φτάνει ὡς ἐκεῖ ποὺ νὰ τὴ βρίζει μισοαρνιέται κινδύνος τὴν ὑπαρξή του, τοῦλάχιστο στὰ μάτια τῆς Εὐρώπης».

Κι ὁ Ψυχάρης σὰ νὰ γνώριζε τὴν ἀπορία τοῦτο τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ, εἶχε γράψει κάμποσον καιρὸ πρῶτῃτερα σ' ἓνα τοῦ ἄρθρο, ποὺ δημοσιεύεται στὸ καινούριο τοῦ βιβλίου, αὐτὰ τὰ λόγια: «Τὴν καθαρεύουσα μὰς τὴ φτείασαν οἱ δασκάλοι γιὰ νὰ αστίσουν οἱ Εὐρωπαῖοι. Σαστίζουσε ἀλήθεια, μὰ ἔχι ὅπως οἱ δασκάλοι τὸ θαρροῦνε. Σαστίζουσε γιὰ τὸ τέρας καὶ γιὰ τὸ χάος. Γιὰ τὸ τέρας ποὺ εἶναι ἡ καθρεῦουσα. Γιὰ τὸ χάος ποὺ κάνει ἀφθὴ στὴν Ἑλλάδα».

Ἡ σημαία λοιπὸν τοῦ Ψυχάρη «Πόλεμος στὴν καθαρεύουσα». Μὰ δὲ φτάνει μονάχα νὰ γκαρεῖσῃς τὸ παλιό, τὸ μολεμένο σπῆτι. Πρέπει καὶ ὅλα νὰ χτίσῃς καινούριο, γιατί ἄλλοιῶς θὰ ψυφῇς ἀπὸ τὸ κάμα, ἡ ἀπὸ τὸ κρύο. Καὶ γι' αὐτὸ πλᾶς σὲ τοῦτο ἔβαλε ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ κανόνισμα τῆς γλώσσας τῆς δημοτικῆς. Τὰ ὕλικά ὑπάρχουν. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σηκώσουμε τὸ καινούριο παλάτι.

Ἔτσι βλέπουμε πὼς τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη δὲν εἶναι μονάχα ἀρνητικόν. Περισσότερο εἶναι θετικόν. Φτειάνει, χτίζει, σμίγει, συνταιριάζει, πλάθει, κανονίζει, δημιουργεῖ, βρίσκει, μαζεύει. Ἔτσι δεμένο

θὰ μπορέσουμε νὰ νιώσουμε βαθιὰ τὸ ἔργο του. Ὅσοι πολεμᾶνε τὴν καθαρεύουσα, τίποτα δὲν κάνου-νε, δίχως νὰ πασκιζοῦνε νὰ συγορίζουε τὴ δημοτικὴ, νὰ τὴν καταστρώνουε, νὰ τὴν κλονίζουε σύφωνα μὲ τὸ παράδειγμά του. Κάνουε ἔργο ἀρνητικὸ μονάχα. Ἡ θετικὴ δουλειὰ θὰ τοὺς δώσῃ τὴν ἀληθινὴ δύναμη, τὴν ἀληθινὴ πίστη, τὴν ἀληθινὴ πνοὴ στὰ ἔργα τῆς φαντασίας τοὺς.

Διαβάστε τὸν Ψυχάρη καλὰ, πλατιά, βαθιὰ, προσεχτικὰ, μὲ ἀγάπη, καὶ τότε θὰ νοιώσετε πόσο σωστὸ εἶναι αὐτό. Τότες ἀκόμα θὰ νοιώσετε μὰς μὲ τὸν Παλαμά πὼς ὁ Ψυχάρης εἶναι ὁ πρῶτος μεγάλος πέρα καὶ πέρα πεζογράφος ποὺ ἀξιώθηκε ν' ἀποχτήσῃ ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ὕπνου καὶ σκλαβιάς ἡ Ρωμισσύνη».

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑΣ

ΔΙΑΔΟΛΟΣΚΟΡΠΙΣΜΑΤΑ

1

Μύρις Ἀπριλίου, μὲ στολίδια χίλια!
Πὰ σ' τὸν παλιοτοῖχο, ποὺ νὰ πέσῃ γέρονε,
βγήκαν παπαροῦνες, δροσερὰ τριφύλλια!
Μιὰ κοτὴ γρητοῖλα, ποὺ τὰ πόδια σέρνει,
σκέπασε τὰνάρια καὶ ἀσπρα τῆς μαλλάρια
μὲ ψαθὶ γεμάτο πὸ τρανταφυλλάκια!

2

Πῶς χαμογελάει
δὲς τὴ ρεμματιά!
Σ' τὰ βαθιά της μάγια
σέρνει τὴ ματιά...
Πράσινη, γεμάτη
χάρη τ' Ἀπριλίου,
λὲς καὶ λαχταροῖ
χάδια τοῦ Ἡμιῶ!

3

Ἀνάθεμά σε, κόκκορα, ποὺ σούρθε νὰ λαλήσης
καὶ ξόπλισες τὴ μάνα τῆς χωρὶς νὰ μὰς ρωτήσης!
Σ' τὴν ἀγκαλιά μου, σὺν ποτὶ μέσ' τὴ φωλιά ἔχε
[γύρευε,
καὶ μοῦφυγε, πρὶν γιομιστῇ τῆς γλώσσας τὸ ποιηρι!]

«Κόπιασε» τοῦ ἀπάντησε ἡ γυναῖκα ἀσήμερα ἀληθινῶς τέλεια πότε εἶνε ὥρα γιὰ γιῶμα.

Ὁ Ἀργύρης ἐχαμογέλασε. Ἀπῆλθε κατὰ γῆς τὴ χρωματόταβλα καὶ τὰ πινέλλα, ἔκλει δύο βήματα πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐκοίταξε πάλι τὴν εἰκόνα τοῦ καὶ εὐχαριστημένος ἐκούνησε τὸ κεφάλι. Κι ἀπὸ τὴ σκέλλα ἡ γυναῖκα ποὺ τὸν ἔβλεπε ἀμύλητη, ἔσιαξε πρῶτα τὴ μπόλια τῆς ἀπάνου στὸ κεφάλι καὶ ἔσταυροκόπηθηκε, καὶ τέλος εἶπε σὺν κάθε μέρῃ:

«Παναγία Δέσποινα, εἰσαι ὁλοζώντανη».

Τώρα ὁ Ἀργύρης ἐνῖθε τὰ χέρια τοῦ σὲ μίαν ἀκρὴ τῆς κάμαρας, μέσῃ σὲ μίαν ἀκάθαρτη πῆλιν λεκάνη. Κ' ἐνθ' ἐπλενόντουσαν τὴν ἐρώτησε.

«Καὶ ὁ γιὸς σου;»

«Γιατί μιλεῖς ἔτσι, ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀποκρίθηκε μὲ παράπονο «μὴ δὲν εἶναι καὶ δικός σου;»

«Γιατί ἔμοιασε ἄλλοι» εἶπε ἀναστενάζοντας· «θᾶμαι ὁ ὕστερος ζωγράφος στὸ χωριό· σήμερα οὔτε χρώματα δὲ μοῦτριψε».

«Ἄ δὲν εἶνε καλὸς γιὰ τὴν τέχνην» εἶπε ἡ γρητὰ πειραγμένη κατεβλίνοντας ἓνα σκαλλὶ εἶνε δουλετῆς ὅμως καὶ ἔχει τὸ χτῆμα του, καὶ τὸ συγυρίζει, καὶ θὰ ζήσει μ' ἐκείνο. Καὶ ποὺ ὅλοι ζω-

γράφοι στὸν κόσμον Ὁ πεντοδύναμος ξέρει τί κάνει!»

«Μ' αὐτὰ τὰ λόγια, μ' αὐτὰ τὰ χᾶδιξ, μοῦ τὸν ἐχάλασε» εἶπε ἀναστενάζοντας. «Ἡ τέχνη θέλει καθησιὸ καὶ κόπο· μὰ ἔτσι μοῦ ἦταν μελλᾶμενο».

Ἡ γυναῖκα δὲν τοῦ ἀπολογήθηκε γιὰ νὰ μὴν τότε συγγύτῃ τὴν ὥρα τοῦ φαητοῦ· καὶ ὁ ζωγράφος ποὺ ἐσφούγγιζε τώρα μ' ἓνα σκισμένο παννὶ τὰ χέρια του, ἐρώτησε ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμὴ.

«Τί ἐμαγεῖρες σήμερα;»

«Γιὰ μὰς» τοῦ ἀποκρίθηκε ταπεινὰ ἀπασκαλινὸ ὅπως τὸ κράζει ἡ μέρα.

Ἡ ἀρεντιά σου ὅμως ποὺ νηστεύεις γιὰ τὴ χάρη της» καὶ ἔδειξε τὸ κόνισμα εὐθ' γευτεῖς ψωμὶ καὶ ἑλθῇς».

«Καλὰ» τῆς ἀπάντησε εὐχαριστημένος. Κ' ἔπειτα ἐρώτησε πάλι. «Κι ὁ γιὸς εἶνε κάτω;»

«Ναί» τοῦπε αὐτὸς ἀκούει;»

«Τὰ λόγια μου κακὰ δὲν τοῦ κάου» ἀποκρίθηκε χαμογελώντας.

Ἐκατέβηκαν καὶ οἱ δύο στὸ κατώγι. Στὴν ἀράδα στὸν τοῖχο τῆς πόρτας ἦταν στημένα στὰ σκαριά τοὺς τρεῖς ἀνόμενι βουτσῖα, γιομάτα κρασί, καὶ δι-

4

Φεγγαράκι μου γλυκό,
Ξέρεις ένα μυστικό -
Τὸ φίλὶ τῆς ψῆς τὸ βράδι
τῆς τὸ πῆρα, μ' ἕνα χᾶδι !
Σὰ βραδιάση πάλ' ἡ μέρα
κ' ἡ χρυσή μου περιστέρα
δὲ σταθῇ νᾶν τὴ φιλήσω
πῆς τῆς - θὰ σὲ μαρτυρήσω !

5

Ξεφυγᾷ ἡ μέρα λᾶμπει σὲ μιὰ ἄκρη
δ' Ἀποσπερίτης - τὸ στεγνὸ τῆς δάκρυ !
Δέσανε τὴν πλάση τῆς ρυτίδας τὰ μάγια
κρύβονται σ' τὸν ἴσκιό τοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια,
μόνο σ' τῆς ραχούλας τ' ἄσπρο ρημοκλήσι
μιὰ στεγνὴ ἀχτίδα πᾶει νὰ προσκυνήσῃ !

6

Μ' ἀγαπᾷ, δὲ μ' ἀγαπᾷ
πῆς μου, Μαργαρίτα !
Ἡ καρδοῦλα μου χτυπᾷ . . .
Ὅχι λές ; Γιὰ κούτα !
Ὅχι ! Κι ἂν πνιγῶ,
τρὶς καταραμένη ;
Μὰ γι' αὐτὸ καὶ γὼ
σ' ἔχω μαδημένη !

7

Τρέχουν οἱ νοῖοι σ' τὸ πλάγι σου, σὺν κεπελλίῃς στὴ
[βρύση,
καθένας τὴν καρδοῦλα του γυρεύει νὰ γιομίσῃ,
μὰ μέθυσαν στὸ γέλοιό σου καὶ μὲ θολὰ τὰ μάτια
ραγίσαν τὶς καρδοῦλές τους, τὶς κόκκινες κομμάτια !

8

Τὰ μάτια σου σὺν τὰ θωροῦ
τραβίμ' ἀπὸ μαγνήτη !
Ἐβγα νὰ σύρῃς τὸ χορδὸ,
γλυκὲ μ' Ἀποσπερίτη !

Ἡ μάνα σου σὲ τυραγεῖ ;
Γιὰ ξέχαστῃ λιγάνι !
Σεῖσε τὴ μέση τὴ λιγνή,
σὰ νὺδ κυπαρισσοῦν . . .
Καὶ σήκωσ' τὸ μαντίλι σου
ψηλὰ μὲ τ' ἄσπρο χέρι,
σὰ νύπλωσε τὶς φτέρουγες
χιονάτο περιστέρι !

9

Ἦσυχῃ βραδιά. Μονάχος ἀγρυπνῶ σ' τὸ παραθύρι.
Οὔτε φύλλο δὲ σαλεύει. Σ' τοῦρανοῦ τὸ πανηγύρι
λάμπουν δὺα τᾶστεράκια, στολισμένα μὲ καμάρι,
μὰ σὺν εἶδε τὴ ματιά μου τὸ περίφανο φεγγάρι
κρύφτηκε στὰ συγγεράκια, γιατί βρῆκε τὸ μπελὰ του,
νὰ τὸ βρίσκω λυπημένο κι ὄντας εἶναι σ' τὰ καλά
[του !

10

Μῆλο μοσκομυρισμένο,
ποῦ σὰ ῥόδο κοκκινίζει,
πάντα τᾶπαγορεμένο
φροῦτο μοῦ θυμίζει !
Ἄχ ! πὼς μοιζούνε μὲ σένα
καὶ τὰ μάγουλά της,
μὰ δὲ χάρηκα - ὠϊμένα !
καὶ τὸ φίλημά της ! -

Γ. Ν. ΑΒΑΖΟΣ

Π. Σ. ΔΕΛΤΑ

ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

- ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ (μὲ εἰκόνες τοῦ κ. Ν
Λύτρα).

- Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑΣ (μὲ εἰκόνες
τῆς Κας Σοφίας Λασκαρίδου).

Τυπώθηκε στὴ Λόντρα, σὲ διαλεχτὸ χαρτὶ καὶ εἶναι
καλλιτεχνικὰ δεμένο.

Ποιλεῖται στὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἀ' Ἑστίας δρ. 3,50

Ο "ΝΟΥΜΑΣ",

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ ΧΡΟΝΙΑΤΙΚΗ

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη δρ. 10

Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸν φρ. χρ. 12 1/2

Γιὰ τὶς ἐπαρχίαι δεχόμεστε καὶ τριμήνες (3 δρ. τὴν τρι-
μήνα) συνδρομές.

Κανένας δὲ γράφεται συνδρομητὴς ἂν δὲ στείλει μπροστὰ
τὴ συνδρομὴ του.

20 λεπτὰ τὸ φύλλο λεπτὰ 20

Τὰ περασμένα φύλλα τοῦ Νουμά πουλιούνται
στὸ γραφεῖο μας στὴ διπλὴ τιμῇ.

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ. Στὰ κδόκια (Σύνταγμα, Ὁμόνοια
Ἑθν. Τράπεζα Ὑπ. Οἰκονομικῶν, Σταθμὸς Τροχί-
δρομου (Ἀκαδημία), Βουλὴ, Σταθμὸς ὑπόγειου Σιδη-
ρόδρομου (Ὁμόνοια), στὸ κδόκι Ἰαννοπούλου (Χαυ-
τεῖα), στὰ βιβλιοπωλεῖα Ἑστίας Γ. Κολάρου καὶ
Σακέτου (ἀντίκρυ στὴ Βουλὴ).

Στὴν Κέρκυρα, Πάτρα καὶ Βόλο, στὰ Πραχτο-
ρεῖα τῶν Ἑφημερίδων, στὸν Πύργο στὸ βιβλιοπω-
λεῖο τοῦ κ. Κ. Βαρουξῆ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Ἡ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. - Θεσσαλοὶ
καὶ ἀμνηστία. - Τὰ μυστικὰ ἔγγραφα καὶ
οἱ Τούρκικες λίρες. - Ἐπανόρθωση καὶ
τρομοκρατία.

ΚΑΘΕ ἀρθρογράφος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου, γρά-
φοντας καὶ ὑποστηρίζοντας τὴν ὁποῖα λογικὴ γνώ-
μη του γιὰ τὰ διάφορα τρεχούμενα πολιτικὰ ζητή-
ματα, τελειώνει πάντα μὲ τὴ φράση : «Αὕτῃ εἶναι
ἡ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ». Καὶ διαδίδοντας
κανεὶς τρία π. χ. φλογερὰ ἄρθρα πατριωτικῶν ἡ-
μερίδων μαθαίνει τρεῖς ἀλλοτρίαις γνώμες τοῦ
Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Καὶ τοῦτο ρωμαϊκὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο ἀπὸ
τὰ περιεργότερα. Ὁ μικροεγωισμὸς δὲν ἀφίνει μήτε
τὸν τύπο ἀκόμα νὰ ἰδῇ τὰ πράγματα ἀπὸ πῶς ἀψη-
λά. Ὅλοι ἔχουνε γνώμη γιὰ ὅλα, καὶ ἡ ἀτομικὴ
τους αὕτῃ γνώμη πρὲς νὰ εἶναι γνώμη τοῦ
Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Αὐτὸ γίνεται γιατί ὁ Ἑλληνι-
κὸς λαὸς ἀληθινὰ δὲν ἔχει γνώμη καμιά γιὰ κανένα
ζήτημα, κ' ἐτοῖς δίνει εὐκαιρία στοὺς διάφορους ἐκ-
μεταλλευτὲς τῆς κάθε περιστάσεως νὰ δημιουργοῦνε
μονάχοι τους γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, κι ἀπά-
νου τῆς πατῶντας νὰ κατεβάζουνε τὰ ἱερὰ καὶ τὰ
ὄσια καὶ νὰ φοβερίζουνε ὅσους δὲν εἶναι σύμφωνοι
μὲ τὴ σοφολογιότητά τους.

πλα τους ὁρᾷ δύο λαυριά λιπκρά ἀπ' ἔξω, τὸ ἕνα
μὲ λάδι τᾶλλο μ' ἑλῆς. Στὸν ἀντικρυνὸ τὸν τοῖχο,
καὶ ξάγναντα στὴν ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα ἦταν ἕνα
τραπέζι καὶ μπρὸς του καὶ ὀπίσω του δύο παγκάρια
μακρὰ ὅσο τὸ τραπέζι, κ' ἀπάνου του ἕνα πιάτο
μοναχὸ μ' ἑλῆς κ' ἕνα ὀλόκληρο καρβέλλι ψωμί
χαμηλὸ καὶ καπτανό. Δίπλα στὴν ἀγκωνή, κάτου
ἀπὸ ἕνα φιογὸ ἔκαιε ἡ φωτιά μὲ φλόγα μεγάλη
καὶ πᾶν στὴ σιδερένια πυρραστὶὰ ἕνα χαλκωμά-
τένιο ἀγγεῖο κατάμαυρο ἐχόχλαζε κ' ἐτραζότου. Πά-
ραστιας ἦταν κουκουναρισμένος, καθιστὸς ἀπάνω
σὲ μία προῦσα, ὁ γιὸς τοῦ ζωγράφου καὶ μὲ μία
κουτάλα ἀνακάτωνε προσεχτικὰ τὸ φαγητὸ, προσμέ-
νοντας τοὺς γονεῖς του· κ' ὡς τόσο τῷχε δοκιμά-
σει ἂν ἦταν καλὸ σ' ἁλάτι, κ' ὅλως ἐμασσούσε
τὴ μπουκιά του. Ἦταν νέος εἰκοσι δύο χρονῶν μὲ
μαῦρο ψιλὸ μουστάκι, κ' ἰσορροῦσε φράγκικα ρούχα,
καθὼς ὅλοι οἱ νέοι τοῦ χωριοῦ

«Καλῶς τὸν ἀφέντη» εἶπε μ' ἕνα χαμόγελο
στρέφοντας τὸ κεφάλι πρὸς τὴ σκάλα.

«Γιὰ σου Γιώργη» τοῦ ἀποκρίθηκε γλυκὰ ὁ πα-
τέρας καθίζοντας μπρὸς στὸ τραπέζι καὶ κάνοντας
ἀργὰ ἀργὰ τὸ σταυρὸ του.

Καὶ παρευτὴς ὁ Γιώργης ἐκένωσε σὲ μιὰ με-

γάλη σκουτέλλα τὸ γιῶμα, κ' ἐνῶ ὁ γέροντας ἔ-
κοβε τὸ καρβέλλι ποῦ μέσα ἦταν χίτρινο σὺν τὸ
χρυσάφι καὶ σπειρωτῷ, τῷφερε στὸ τραπέζι καὶ ἔ-
καθ.σε ἀγνάντια στὸ γέροντα· ἡ μάνα ἐκάθησε
σιμὰ του φέροντας ἕνα μεγάλο μαστραπᾶ γιομα-
τεν νερωμένο κρασί κ' ἕνα μόνο ποτήρι. Τὸ φα-
γητὸ ἦταν κόκκινο ἀπὸ τὸ πιπέρι, κ' ἀχνόβολουσε
κι' ἐκαλομύριζε. Μάνα καὶ γιὸς ἔκαμαν τὸ σταυρὸ
τους κ' ἐπῆραν ὁ καθένας ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ψωμί
ποῦχε μοιράσει ὁ πατέρας, καὶ οἱ τρεῖς τους ἄρχι-
σαν τῶρα νὰ γεύονται.

Ὁ γέροντας ἐμασσούσε σιγὰ μὲ τὰ χαλασμένα
του δόντια τὸ ψωμί του καὶ τὲς ἑλῆς· οἱ ἄλλοι,
πότε ἡ μάνα πότε ὁ γιὸς, μὲ τὸ ἴδιο κουτάλι ἔ-
παίρναν ἀπὸ τὴ βαθειὰ σκουτέλλα, κ' ἐβουτούσαν
σιὸ κόκκινο ζουμί τὸ ψωμί τους.

«Ἀφέντη» εἶπε ὁ νεός, σὺν εἰς πρᾶναι ἡ
πρῶτῃ του πείνα ἀδὲ γεύεσαι ἀπὸ τὸ δικό μας ;»

«Ὅχι παιδί μου» τοῦ ἀποκρίθηκε «φᾶτε κ'
ἐγνοῖα σας γιὰ μένα. Τὶ θὰ καταλάβω, ἂν κατα-
λύσω τῶρα ; σὺν ἡμῶνα νέος μ' ἄρεσε ἡ καλοζωιά,
μὰ ἐτάχτηκα τῆς Δέσποινας, προσκοινῶ τὸνομά της
νὰ νηστεύω ὡς ποῦ νὰ τὴν ἱστορήσω, καὶ ἡ Παρ-
θένα θὰ μὲ βοηθήσει, καὶ θ' ἀποτελειώσω γλίγωρα

τὸ κόνισμα· κ' αὐτὸ θὰ κάνει θιμάσματα γιὰ τοῦ
Χριστιανούς.»

«Θὰ τὰ κάμει» εἶπε ὁ Γιώργης μὲ πίστη κα-
τεβάζοντας τὸ βλῆφρο ἀλλὰ τὸ λένε στὸ χωριὸ
μας, καὶ παράξενο δὲν εἶναι.

«Μὲ τέτοια κατάνυξη ποῦ δουλεύει τ' ἄγριο κό-
νισμα» εἶπε ἡ γρηὰ σφουγγίζοντας τ' ἄχτι τῆς
μὲ τὴν ἄκρη τοῦ μάλλινου τραπεζομάντιλου «τὶ
ἄλλο θὰ γένει ; Καὶ θάρρῳ πὼς εἶδε τὴ Θεοτόκο
στ' ὄνειρό του, γιατί στὴν εἰκόνα τῆς εἶνε ὀλοζών-
τανη. Μὰ νῆσαιξε ἔπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμή ἀσκιά-
ζομαι πὼς τὰ τυράγνια του εἶνε μεγάλ' κ' εἶ-
ε γέροντας τῶρα».

«Ναί» εἶπε σοβαρὸς ὁ ζωγράφος χύνοντας πιστὸ
στὴν κοῦπα «θὰ κάμει θιμάσματα, καὶ θὰ τὴ σέ-
βεται ὁ κόσμος σ' ἀλήθεια, (ὅχι ὅπως τὰ κόνισματα
ποῦ τὰ πουλοῦνε κ' οἱ Ὀθρηνοί, ἀνάθεμά τους στὴ χώ-
ρα), καὶ τῶνομά μου θὰ μένει ἀθάνατο στὸ χωριὸ καὶ
θάρρουνται ξένοι νὰ προσκυνοῦν τὸ στίγμα καὶ νὰ
δένονται τῆς Θεοτόκος».

«Εἶνε ἀλήθεια ὅσα λές» τοῦπαν μὲ εὐλαβεῖα
καὶ δὲ θὰ φροντίσεις καὶ γιὰ τὴν ὑγεία σου ;»

«Τὶ πειράζει» ἀπολογήθηκε κ' ἔζησε δέκα
μέρες ἢ καὶ ἕνα χρόνον λιγώτερο ; Τῶρα τῶρα τὸ

Καὶ δὲ γίνεται μονάχα ἀπὸ τὸν Τύπο μας αὐτό. Μὰ καὶ τὰ πολιτικά μας κόμματα, ὅποιο ζήτημα τοὺς συφέρει το ντύνουν με τὴ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὸ παρουσιάζουν γαρνιρισμένο με τὸν ἀπαραίτητο «ἐθνικὸ κίνητρο». Καὶ πολλὰς φορὲς στὴ Βουλὴ ἀρχηγοὶ ἀντιθέτων κομμάτων τσακώνονται συναμεξὺ τοὺς γιὰ ὀρισμένο ζήτημα φέροντας καθένας τοὺς γιὰ ἐπιχείρημα τὴ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀκόμα κι ὁ Μιστριώτης φωνάζοντας γιὰ τὴν καθαρὰ οὐσα δὲ σ τ η ρ ί ζ ε τ α ἰ στὴν «ἐκπεφρασμένην» γνώμη αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τοῦ λαοῦ ;

*

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΙ ποὺ λάβανε μέρος στὸ τελευταῖο ἀγροτικὸ κίνημα, ζητοῦνε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀμνηστία. Καὶ μ' ὅλο τὸ δίκιο τοὺς. Ἐπανάστασις ἔκαμε ὁ στρατός κι ὁ στόλος καὶ ἀμνηστεύτηκαν, ἐπανάστασις πήγανε κι αὐτοὶ νὰ κάμουν. Μὲ τὴ δικαστὴρ πῶς τὸ Θεσσαλικὸ κίνημα εἴτανε κίνημα καθαυτὸ λαϊκὸ, ποὺ εἶχε ὀρισμένη ἀπορροή καὶ ὀρισμένο δρόμο γιὰ νὰ φτάσῃ σὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ στρατοῦ μπορεῖ νὰ εἶχε ἀπορροή μὰ δὲν εἶχε δρόμο καὶ δὲν ἤξερε τί γύρευε. Καὶ ἴσως γιὰ τοῦτο τὴν ἀθώωσαν προκαταβολικά. Τάχατες δὲν εἶναι ἀλήθεια πῶς στὸ Ρωμαϊκὸ ὅλα τ' ἀνάποδα γίνονται ;

Ἀντὶς ὅμως ἀμνηστία, ἡ Δικαιοσύνη τῆς «πατρίδας» ἀρχισε φοβερὸ καταδιωγμὸ καὶ φυλακίζει τοὺς φτωχοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζητήσανε τὸν ξεσκαδισμό τοὺς καὶ τὴ λευτεριά τῆς δουλειᾶς καὶ τοῦ ἰδρώτα τοὺς. Κ' ἔτσι μέσα σ' αὐτοὺς φυτεῖται ἡ Πολιτεία τὴν ἰδέα, πῶς στέκεται ἀγνώστια τοὺς σὰν Τύραννος καὶ σὰν Ὁχτρός.

*

Ἡ ΔΙΚΗ τοῦ Μπογιατῆ στὸ Στρατοδικεῖο, μὰς ἔδωσε αὐτὲς τίς μέρες τὴ ζουγραφία τῆς γαρεσκοκρατίας στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δημόσια γραφεῖα, οἱ δημόσιες ὑπερεσίες βρίσκονται σὰ χέρια τοῦ πρώτου μικροπάλῃλου κι ὅλα τὰ ἔγγραφα σημαντικὰ καὶ ἀσήμαντα μπορεῖ εὐκολώτατα ὅποιος θέλει νὰ τὰ ξετάσῃ, φτάνει νὰ ἔχῃ μὴ κάποιον γινώμιμα μὲ τοὺς γραφεῖδες καὶ τοὺς ἐπιστάτες. Ὁ Μπογιατῆς εἴτανε στρατιώτης κ' ἐπικίρνε ἀπὸ τὸ Κουβέρνο μὴ πεντάρα μιστὸ γιὰ κάθε μέρα. Στὰ χέρια τοῦ εἶχε θησαυροὺς μυστικούς (ἄς τοὺς ποῦμε ἔτσι) τὰ πολεμικὰ σχέδια τῆς ἐπιτελικῆς ὑπερεσίας τοῦ στρατοῦ. Ἦξερε πῶς ἀπὸ τίς πεντάρες πιότερη ἀξία ἔχουνε οἱ Τούρκικες λίρες, καὶ φυσικὰ σὲ κείνους ποὺ τοὺ δώσανε τέτοιες τὰ φανέρωσε ὅλα. Μὰ θὰ ρωτήσῃτε αὐτοὺ ποὺ χτυπᾶνε τίς μηνιαίους πεντακοσάρας τί κίνησαν ; Παλιὰ ρωμαϊκὴ συνήθεια κι ἀγία τρευτή, ὅσο μεγαλύτερο μιστὸ παίρνεις τόσο λιγώτερο νὰ δουλεύῃς, καὶ τόση λιγώτερος εὐτύχη νὰ ἔχῃς. . .

*

ΔΥΟ λοχίτες ἐδῶ καὶ κάμποσες μέρες ταξίδεψαν στὸ ξύλο στὴν πλατεία τῆς Ὁμόνοιας, μέρα μεσημέρι ἔναντε

πολίτη ποὺ ἔβριζε, λέει, τὴν ἐπανάστασι καὶ τὸ Νομπᾶ. Δὲ ἀλλοι πρὸ λίγες μέρες κάμανε τὸ ἴδιο σ' ἓνα γκατρό, γιὰ τέτοιο πάλι λόγο. Ὡστε ἄδικο δὲν ἔχουνε κείνοι ποὺ φωνάζουν πῶς ἡ ἐπανάστασις ἀκόμα δὲν τελείωσε μ' ὅλη τὴ διάλυση τοῦ Στρατιωτικοῦ σύνδεσμου.

Καὶ τί περίεργη ἐπανάστασις ! Τὸ νὰ ἔχῃς ἀντίθετη γνώμη ἀπὸ τοὺς λογιῶν γαλονάδες, μεταφράζεται πῶς τάχατες βρίσεις στὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Κ' ἐρχεται γλήγορα ἡ ἀπάντησις μὲ σπαθὶς καὶ μὲ αἷματα. Ὅλες ἡ ἐπανάστασις ἐρχονται λατρεύοντας τὴ λευτεριά τῆς γνώμης καὶ τῆς ἰδέας, ἡ δική μας ἡ καμαρωμένη ἦθε νὰ φέρῃ τὴν τρομοκρατία.

Ἀληθινὰ πὶδ τερατώδη παρεξήγησις τῆς σημασίας ποὺ ἔχει ἡ λέξις «ἐπανάστασις» πουθενὰ στὸν κόσμον ἔσα μὲ σήμερα δὲ μαυροχάραξε.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ*

Πρέπει νὰ εἰπωθῇ πῶς τὰ σημεῖωματα τοῦτα ἀντιγράφονται μὲ τὸ χέρι μου, μεσ' ἀπὸ λογὴς τετραδιάκια, καθὼς βρίσκονται ἀταχτὰ ριμμένα μέσα σὲ κείνα, ἀπὸ χρόνιαν τῶρα τὰ περισσότερα. Καὶ βάζουν ἐδῶ πέρα, μόνο γιὰ νὰ τέμνουν κάπου, χωρὶς νὰ σχετίζονται καὶ πολὺ μὲ τὰ ζητήματα τῆς μέρας καὶ χωρὶς καμιά φροντίδα δημοσιογραφικῆς φρεσκάδας.

38

Στοχάζομαι πῶς τὰ ρομάντσα, βγαλμένα ἀπὸ τὰ κοινὰ ἀνθρώπων καθὼς ὁ Γκαίτε, ὁ Μπαλζάκ, ἡ Ἐμοτ, ὁ Δοστογιέφσκι, τὸ εἶδος εἶναι τῆς τέχνης, τὸ λαμπρότερο μαζί καὶ θεοφιλέτερο ποὺ μοῦ δόθηκε νὰ χαρῶ. Μὰ ὑπάρχει ἓνας κύκλος ἔργων ποὺ μὲ συγκινεῖ περισσότερο κι ἀπὸ τὸ μεγάλο τὸ εἶδος τοῦ ρομάντσου ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Παράλληλοι τοῦ Πλούταρχου, οἱ Ἡρώες τοῦ Κλάιβιλ, κ' ἀπὸ τὰ πρῶτα φάσματα στὴ θύμησίν μου, ὁ Τολστόης καὶ ὁ Δοστογιέφσκι τοῦ Μερσεκόβσκι, ὁ Ρώσκι τοῦ Σιζεράν, ὁ Σέλλεϋ τοῦ Ράμπ, ὁ Ρενάν τῆς Ρόμπινσον, ὁ Σοπενάουερ τοῦ Μποσσέρ, ὁ Σολωμός τοῦ Πολυλά, ὁ Βαλαωρίτης ιστορισμένος ἀπὸ τὸ γιὸς του, ὁ Βερλαῖν τοῦ Λαπελλιέ, ὁ Ὀνγκὼ τοῦ Ρενουβιέ, ὁ Ἄινε τοῦ Δεγγρά, ὁ Γκινγὼ τοῦ Φονγιέ, ὁ Δελόντ Ντελλ τοῦ Δεμπλόν καὶ τῆς Δορνῆς, ἱστορίες ἢ ἀνάλυσις ἢ θεωρίες ἢ σύνθεσις ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου, νὰ τὰ γαπημένα μου πὶδ πολλὰ μυθιστορήματα

(*) Κοίταξε σὺλλα 341, 354, 368 καὶ 753.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα τοῦτα ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ποίηση, τὰ ἱστορικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Γκαίτε.

36

Ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας τοὺς καθαρνουσάνους ὁ Παπαρρηγόπουλος μοῦ εἶναι ὁ συμπαθητικότερος. Δὲν τὴν ξεχνῶ τὴν ἀγάπην του. Ἀληθινὸς ποιητὴς. Μ' ὅλη τὴν ἄμορφη μορφὴ, τὴν ἀνυπερβλήτη φράση, τὸ τραβήσιμα ἀντὶ γιὰ τραγοῦδι, τὴν ἀτονη, χαύνη καὶ χλωμότατη γλῶσσα. Λέει ὁ Γκαίτε : «Ἡ φωτιά ἐρεῖ ποὺ κοιμᾶται μέσα σου ἄς τινάξῃς φλόγα ψηλὴ καὶ καθάρια.» Ὁ Παπαρρηγόπουλος σκεδὸν ποτὲ δὲν κατορθώνει νὰ κάμῃ τὴ φωτιά του φλόγα ψηλὴ καὶ καθάρια. Ἡ φωτιά του κρυμμένη πάντα κάτω ἀπὸ θολώτατη στάχτη. Καὶ δμως καίει σὰν τὴ σιμόσης.

37

Μὰ πὶδ πολλὴ κι ἀπὸ τίς κριτικὲς βιογραφίες μ' ἀρέσουν κάποιον ἔργα ποὺ εἶναι σὰν ἀντάμωμα σφιχτὸ τοῦ κριτικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ. Μέσα σ' αὐτὰ, τὸ μῦθος καὶ τὴν ἱστορία βλέπω νὰ δίνουνε τὰ χέρια, ταιριάζοντας ἀνοπα. Εἶναι τὰ ἔργα τοῦ ρούσου Μερσεκόβσκι, ἄξαφνα. Κριτικὲς μελέτες μὲ πασιλείμια μυθιστορικὰ. Ἀντιμωμένους ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Κλάιβιλ μὲ τὴ μέθοδο ἐνδὸς Φλωμπέρ. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἢ ὁ Θάνατος τῶν Θεῶν. Δοινάδος ὁ Νταβίντς ἢ τῶν Θεῶν ἢ Ἀνάστασις. Ὁ Μέγας Πέτρος ἢ ὁ Ἀντίχριστος. Τὸ τελευταῖο τὸ διάβασα στὸν καιρὸ τοῦ ρουσογιαννέζικου πολέμου. Περισσότερο φροντίδα γιὰ τὰντικείμενα τοῦ βιβλίου παρὰ γιὰ τὰ νέα τοῦ πολέμου, σὰ νὰ εἴτανε τὸ βιβλίον ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ πόλεμος, τὸ παρῆντι. Θὰ τὴν πῶ τὴν ἀμαρτία μου. Μ' ἔδωκε τὰ χάλια ὁ Μόσκοβος εἴτανε κοινότερα στὴ φαντασίαν μου, μ' ἔδωκε ζήλευτο ἄνθρωπον νὰ τὸ κατόρθωμα ἐνδὸς ποιητῆ. Μ' ὅλο τὸ θρίαμβο ὁ Γιαπωνέζος μακριὰ μοῦ εἴτανε.

38

Μελετώντας κανεὶς τρία σημαντικώτατα βιβλία, βιογραφικά, ξομολογητικά, τὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Γκαίτε κ' ἐκείνη τοῦ Τολστόη κ' ἐκείνη τοῦ Σπένσερ ποὺ τώρα τελευταῖα φάνηκε, θὰ μπορούσε νὰ συμπλῆξῃ κάποιον μεγάλο κανόνα ζωῆς, ἀπὸ τὴ μελέτη τριῶν ἐγῶ : τοῦ μεγάλου ἀρμονιστῆ, τοῦ μεγάλου

ψωμί μου. Μὰ εἰκόνας τέτοιες οὔτε οἱ παλαιοὶ μοῦ δὲν ἔκαμαν, κ' ἄς στέκουν τὰ ἔργα τοὺς σ' ὅλες τίς ἐκκλησίας τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τὸ Σιδάρι στ' Ἀλεξάνδριαν, κ' ἄλλου ἀκόμα στὴν Ξενιτιά. Καὶ φέροντας τὴν κοῦπα στ' ἀχέλι ἐπρόσθεσε σὲ μιὰ στιγμή. — Ἀστὴν ὑγείᾳ τας κ' ἔπει.

Ἐκκολούθησαν κ' οἱ τρεῖς τοὺς γιῶμα. Κ' ἔπειτα ἀπὸ λίγο ὁ γέροντας ξανάειπε. — «Καλὰ πᾶνε ὅλα, ὅμως ἡ καρδιά μου μὲ θλίβει. ὄχι γιὰ τὸ προσηνὲς θάνατο, μὰ γιὰ τὸ εἶμαι ὁ ὑστερος ζωγράφος στὸ χωριό.» Κ' ἐκοίταξε μὲ παράπονο τὸν υἱὸ ποὺ τώρα κ' ἐκεῖνος εἶχε χύσει κρασί στὸ ποτήρι καὶ ποὺ ἐχαιρέτισε τοὺς γονεὺς του, λέγοντας. Τὴν εὐχέσας, γονεοί.»

«Ἀστὴν ὑγείᾳ σου» τοῦ ἀποκρίθησαν κ' οἱ δύο. Κι ὁ Γιώργης, ἀφοῦ ἔπει καὶ τὴν ὑστερὴν δρᾶξαι εἶπε τοῦ πατέρα μὲ κατεδασμένο βλέφαρο. «Δὲν τῆς μπορῶ τῆς τέχνης» πατέρα δὲ φταίω.

«Γιατί σοῦ μποροῦν ἄλλα πράγματα» τοῦ ἀποκρίθηκε γλυκὰ οἱ κοπέλλες. . . .

«Νιὸς εἶνε κ' ἔχει δίκην» εἶπε ἡ μάνα θέλοντας νὰ τὸν προστατέψῃ ἀθὰ παντρευτεῖ, ὅπως καὶ τοῦ λόγου σου. . .

«Νιὸς ἤμουνα καὶ γὰρ» ἔκαμε ὁ γέροντας κου-

νώντας τ' ἄσπρο του κεφάλι κ' ἐζύσε τότες ὁ σ' ἡωρεμένος ὁ πτεράς μου. τὸ θυλάκι Εὐτυμιά ; κ' ἤμουν στὴν ὑπακοή τ' αὐτοῦ, κ' ἐδούλευα στὴν τέχνη κ' ἐπῆρα τὴν εὐχή του. Κ' ἦταν Κυριακὴ μὴ βολὰ τὴ βδομάδα, κ' Ἀπόκριες μὴ βολὰ τὸ χρόνο κ' ἐχαρμπούλευαμα μαζί μ' ὅλο τὸ χωριό. . . .

«Μπορεῖς νάχῃς παράπονο ἀπὸ τὸν υἱόν ; μὴ δὲ δουλεύει τὸ χτήμα του ;»

«Σκαφτιάς» εἶπε ὁ γέροντας μὲ κταφρόνια. «Θὰ ζήσει καλὰ καὶ περίκαλα μὲ τὸ φτωχικὸ του» εἶπε ἡ μάνα.

«Ἄλλη δουλειὰ δὲν ξέρω» εἶπε ὁ γιὸς ἀνκτενάζοντας.

«Σ' ἤθελα ἀλλιώτικα» τοῦπε ὁ πτεράς «τὸ ἔξω δὲ μ' ἀρέσει. Ποῦ τρογοῦρίζεις ὅλη ἡμέρα ; Τὸ χωριὸ μας ἐγίνηκε τώρα σὰν τὰ Σάδομα.»

«Πάντρεψέ τον» εἶπε ἡ μάνα ἀθὰ σπιτωθεῖ καὶ θὰ ἡσυχάσει. Γιατί ἐπαντρεφτικὸς καὶ τοῦ λόγου σου ;

«Κ' ἐγὼ ἐπαντρεφτήκα ναί, μὰ μὲ τοῦ γονοῦ τὸ θέλημα. Κ' ἐγὼ ἔχω τὴν ἐγγοιὰ νὰ τοῦ βρῶ κοπέλλα καθὼς τοῦ πρέπει. Ἄς ἔχει λίγη ὑπομονή. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐσυμπεθερεύαμε μὲ παπᾶδες καὶ μὲ προϋχόντες»

«Ἀλλοιῶτα δὲ θὰ κάμει οὔτε ὁ Γιώργης, μὰς εἶπε ἡ μάνα μὲ περηφάνεια ρίχνοντας μιὰ κρομφὴ ματιὰ στὸ παιδί της.

Μὰ ὁ Γιώργης ἐκοκκίνιζε τώρα. Κάθε μέρα, κάθε στιγμή ὁ γέροντας τὸν ἐδάρινε μὲ τίς βρῆμεις του καὶ μὲ τὰ παράπονα του. Τὴν ἔφτανε ἔν καμωμένος δὲν ἔχαν γιὰ τὴν τέχνη, ἀν τὰ χέρια τοῦ ἦταν ἀδίξινα νὰ πιάσουν τὰ πινέλλα, ν' ἀνακατόνουν τὰ χρώματα καὶ νὰ φτιάχνουν τὰ σουσοῦμια τῶν ἀγίων ; Ἄς τοῦχε δώτῃ ὁ Θεὸς αὐτὸ τὸ χάρισμα καὶ θὰ τῷ κανε. Μὰ τὸ ἐναντίον ἤξερε πῶς τὸν τραβοῦσε καὶ τὸν ἐσκλάβωνε ἡ ζωὴ στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα, τὸ κυνήγι, ἡ δουλειὰ ἡ χοντρή μὲ τὸ ταπί, μὲ τὸ φτυαρί, μὲ τὸ ἀλκτρο, ὁ ἀγῶνας, ὁ κόπος, ὁ ἔθρος, τὸ κάλεμα μὲ τὴ γῆς ποὺ στανικά μονάχα ἀνοίγεται στὸν ἀνδρὸ τὸ χτύπο, σὰ νὰ ἐπιθυμοῦσε ἡ ἰδέα τὸ βιασμὸ γιὰ νὰ χερῖσαι τὸν πλοῦτο της. Ἐθιάμαζε σὰν ἐφύτρωνε ὁ σκαρμὸς, σὰν τὸ ἡμέρωμα ἐλιδάδιζε μὲ χλωρὴ πρασινάδα, κ' ἔπειτα ἀπὸ καρδιάς ἐχαιρότου ὅσα στὰ θρεμμένα καλὰμια τοῦ σταριοῦ ἐπρόδαν ὁρᾶ καὶ χοντρά τὰ ἀστάκια, κ' ἔπειτα ὅταν λαδόνοντάς τα μὲ τὸ νόμι ἐβγάξεν τὸ γάλα ποὺ ἐμελλε νὰ γίνῃ τὸ γλυκὸ τὸ ψωμί, κ' ἐλόγιζε πῶς ὁ καρπὸς τῆς γῆς ἦταν

λου θετικιστῇ, καὶ τοῦ μεγάλου κοινωνιστῇ. Μία σύν-
θεση ἀπὸ τὰ τρία τοῦτα στοιχεῖα, τὸ κοινωνικόν, τὸ
θετικόν, τὸν ἁρμονικὸν τὸν ἄνθρωπον (νὰ δόσουμε στὰ ὀ-
νόματα πλατιά πλατιά καὶ βαρὺ βαριάνοήματα) θὰ
κάνανε τὸν τέλειον καὶ τὸν ἰδεατὸ ἄνθρωπον.

59

Δι' ἄρσασα τὸν πολυσέλιδο βίον τοῦ Βερλαῖν ἀπὸ τὸ
Λοπελλετιέ-Λέσ' ἕνας τέτοιος ποιητῆς ! κ' ἕνας τέτοιος
ἄνθρωπος ! (ὁ νοικοκύρης θάλεγε : π α λ ι ἄ -
θ ρ ω π ο ς !) Κ' ὅσοι οὐτοχάστηκα : Γιατὶ τέ-
τοιος ἄνθρωπος εἶτανε, εἶτανε καὶ τέτοιος ποιητῆς.
Κ' ἡ σιερὴ σκέψη τούτη σὲ κάνει πιότερον νὰ λυ-
πηθῇς.

60

Σουλλὺν Πρυντώμ. Σὲ τρεῖς γραμμὲς μιὰ ἐφη-
μερίδα μᾶς ἔδωκε χαρακτηρισμὸν τοῦ ποιητῆ πού πέ-
θανε, ἀνάποδο. — Ταπεινὸ τὸν εἶπε. «Μὰ δὲν εἶναι
ταπεινός. Ἐχει πολὺ μεγάλην ἰδέαν γιὰ τὴν τέχνην
του» λέει πὼς ὁ ποιητῆς πρέπει νὰ παρασταίῃ μὲ
τοὺς στίχους του τὰ πρὸ ὕψηλὰ καὶ τὰ πρὸ βαθιά.
Δὲν εἶναι, καθὼς τὸν εἶπε, «αὐτῆς τῆς φύσεως» εἶ-
ναι τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Δὲν εἶναι τὰ μεγάλα οἰ-
σθήματα πού ζωγραφίζει· μὰ τῶν αἰσθημάτων λε-
πιεπίλεπτα σαλέματα πού ἀναλύει. Δὲν εἶναι καθα-
ρὸς πολὺ στὴ φράση του, ὅσο κι ἂν εἶναι, ἢ, καλὴ-
τερα, γιατί εἶναι ἀκριβολόγος καὶ λεπτολόγος γιὰ τοῦ-
το, καθὼς τὸ σημειώνει καὶ ὁ μέγας κριτικὸς του,
ὁ Gaston Paris, πολλοὶ στίχοι του εἶναι σωστά
αἰνίγματα. «Δὲν ἀγαπᾷ τὰ σύμβολα», εἶπε ἡ ἐφη-
μερίδα· μὰ χωρὶς νὰ εἶναι συμβολιστῆς — τοὺς πολέ-
μους μάλιστα τοὺς λεγόμενους συμβολικοὺς ποιητῆς
— ἡ ποίησός του γιομάτη ἀπὸ σύμβολα.

61

Ἀπὸ τὰ ἐνεήντα κατοστὰ τῶν ἔργων πού λέ-
γονται, καὶ ἄλλου κ' ἔδω, σικητικά, προτιμῶ τὴ δια-
σκέδαση τοῦ κινηματογράφου.

62

Οἱ πρὸ ἐπικίνδυνοι ὁχτροὶ τῆς Τέχνης εἰν' ἐκεῖ-

τοῦ χειροῦ του τὸ ἔργο. Μὴ δὲν ἦταν καὶ ἡ τίμια
δουλειά του, ἡ δουλειά πού ἐμποροῦσε νὰ θρέψῃ
καὶ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς γερόντους του, ἄλλο
τόσο ἀγία ὅσο καὶ ἡ ζωγραφικὴ τοῦ πατέρα;
Καὶ μὴ δὲν ἦταν γιὰ τὸν κόσμον καὶ πλὴθὺ χρησίμη;
Χωρὶς ζωγράφους ὅλα τὰ χωρὶά ζοῦν, μὰ χωρὶς χε-
ρομάχους κανένα. Καὶ ἡ ἀεσπίνιστη ζωὴ τοῦ δου-
λευτῆ δὲν ἦταν ὡμορφότερη καὶ πλὴθὺ εὐκολὴ ἀπὸ
τὰ παθιάσματα τοῦ ἀγιογράφου. Κ' ἐπειτα τὸ
κλείσιμο στὸ σπῆτι, ἡ μυρωδιά τῶν χρωμάτων, ὅλεις
οἱ ψιλοδουλιές πού ἔκαναν νὰ πονοῦν τὰ μάτια, νὰ
μουδιαίνει ὁ νοῦς, νὰ σκοτίζεται τὸ πνεῦμα, ἃ ὅλα
αὐτὰ δὲν ἦταν καμωμένα γιὰ ἕνα νέο πού ἤθελε
νὰ μεθᾷ ἀπὸ τὴ νειότη του.

Ὅξω στάνοιχτὰ τὸ καλοκαίρι, ὅταν στὴν κάψη
τοῦ ἡλίου στὰ λιβάδια καὶ στ' ἀμπέλια ἐφαινόταν
ὁ ἀέρας ὁ ζεστός νὰ τρέμει, ἢ κάτου ἀπὸ τίς μεγά-
λες ἐλῆδες πού ἐφλίφλιζαν ἢ κ' ἐφιλιούνταν, χτυ-
πώντας ἀλλήλους τοὺς τοὺς βαρεῖνους τοὺς κλώ-
νους, σὰν τοὺς ἀνταράζει ὁ ἀνεμὸς, καὶ τὸ χινόπωρο
σταμπέλια, πού ἦταν φορτωμένα σταφύλια κάτω
ἀπὸ τὸν ξάστερο μπλάθον οὐρανὸν, καὶ τὸ χειμῶν
στὰ κρύα καὶ τὴν ἀνοιχτὴν εὐωδίαζε ἡ πλάση
ἀπὸ ὅλα τὰ λουλούδια, ἐκεῖ ἦταν ἡ ζωὴ, ἐκεῖ ἦταν
ἡ χαρὰ τῆς καρδιάς του !

Κι' ἀπένει τῶν κοπελλῶν τὰ τραγούδια μέσα
στοὺς ἐλαίωνας, ὅταν ἐπεριδιέβαινε ὅλο τὸ σύνορον
μὲ τὸ ντουφεκί σκοτώνοντας τὰ πουλιά, καὶ τὸ
βράδι ἐπειτα ἀπὸ τὴ βαρεῖα δουλειὰ ἡ συντροφιά

νοὶ πού τὴν ἔφερον καὶ πού τὴν ἀγαποῦν, ὅπως οἱ
γυναῖκες ἔφερον καὶ ἀγαποῦν τὴ μόδα. Τὴ μόδα οἱ
γυναῖκες τὴν παίρνουν γιὰ ὁμορφιά· καὶ ὅξω ἀπὸ κεί-
νη καταφρονοῦν καὶ ἀναγελοῦν κάθε ἄλλο δειξιμό.
Ἔνα ἀπὸ τὰ χίλια μύρια φανερώματα τῆς Τέχνης,
ἕνα τῆς τρόπου μοναχὰ, οἱ νέοι πρὸ πάντων τὸν
παίρνουν πὼς εἶναι ἀκέρεια ἡ Τέχνη, κ' εἶναι κακο-
βλέπουν κάθε ἄλλο καὶ μὲ ἄλλο τρόπο παρουσίασμα
καλλιτεχνικόν. Ἡ Τέχνη ἀλλάζει καὶ μεταμορφώνεται
κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ σύμφωνα μὲ τὴν «περίσταση»
μὰ εἶναι μιὰ, ἀνάλλαχτη καὶ ἀμεταμόρφωτη αἰώνια
ἡ οὐσία της. Ὅσοι δὲν τὸ καταλαβοῦν αὐτό, κίν-
υνος εἶναι νὰ ἐχτιμήσουνε μονόπαντα, γιὰ μονάκρι-
βα ἔργα τέχνης, προσωρινὰ τῆς μόνο καὶ ἰδιότροπα
ἐτενλίματα· καὶ νὰ μὴ νοιώσουν ἀριστοτεχνήματα,
σὰν τόχην νὰ ξεναγυρίζουνε σὲ μιὰ παλιὰ μορφὴ
ἀριστοτεχνήματα ἐκείνα ἢ νὰ παίρνουνε καινούρια
φόρμα πού δὲν ἔχει ἀκόμα ριζωθῇ καθὼς, ριζώνει ἡ
μόδα. Ἀπὸ τὸ πλάνημα τοῦτο σέρονται πρὸ πολλὸν οἱ
νέοι, πάντα σκεδὸν ἀποκλειστικοί.

63

Ὁ γλύπτης μου παροπονέθηκε γιὰ τὴ μητέρα
τῆς πεθαμμένης κόρης πὼς ἤθελε σῶναι καὶ καλὰ
στὸ μέτωπο τῆς κόρης τῆς ἀπάνου, πού σκάλιζε τὴν
προτομή της ὁ τεχνίτης γιὰ τὸ μνημὲν της, πὼς ἤ-
θελε σῶναι καὶ καλὰ νὰ μποῦνε στὸ μέτωπο τῆς κόρης
τῆς καὶ τὰ κατσαρά της καὶ οἱ μποῦκλες τῆς ἀπα-
ράλλαχτα ὅπως εἶτανε στὴ ζωὴ. Κ' εἶναι μὲ τὴν ἐπι-
μονὴ της χάλασε τὸ θεῖο, τὸ ἰδεατὸ ξεκαθάρισμα
τῆς κόρης τῆς ἀπὸ τὸν τεχνίτη στὴν πέτρ' ἀπάνου.
Μὰ καὶ ἡ μάνα δίκιο εἶχε, μὴ φαίνεται. Ὁ τεχνί-
της πού τὴν ἔπλυνε εἶναι κ' ἡ μητέρα πού τὴν ἤθελε
ἀλλιώως, δυὸ δύνάμεις, δυὸ ἰδέες, δυὸ ἀλήθειες, πού
— μὰ τὴν ἀλήθεια δὲν ἔξερω ποῖαν ἀπὸ τίς δυὸ
νὰ προτιμήσω.

64

Ἡ ὁρεξήρεχεται τρώγοντας. Ἡ ἐμπνευση ἔρχεται
γράφοντας.

65

Ἐξαφνα, ὅταν λέω πὼς θαμνοῖμαι τὸν Καρα-

τῶν φίλων, καὶ οἱ χοροὶ, καὶ τὰ τραγούδια καὶ τὰ
πανηγύρια, καὶ τὸ κρεῖ τῶν χωριῶν τὰ ἀργαστή-
ρια, ἃ πὼς ὅσοι ἀπ' ὅλα αὐτὰ θὰ μποροῦσε νὰ
κλείστωι στὴ μοναξιά, στὸ μπαχ' ἢ ἀνακατεῖται τὰ
χρόματα πού ἐβρωμοῦσαν, νὰ φτιάχνει ἀγιοὺς καὶ νὰ
μὴ συλλογίζεται παρὰ συνζέαρια, ἐνῶ ὅξω τὸν ἐ-
κραζε ἡ ζωὴ καὶ ἡ εὐτυχία.

Κι' ἀγαναχτισμένος ἄκουε τώρα πάλι τοῦ πα-
τέρα τίς ὁρμήσεις, κ' ἤξερε ὁ νῦν πού ὁ γέροντας
ἐσημάδευε, κ' ἤξερε πῶς καὶ κατὰ ἄλλο ἐπῆκρανε
τὸ ζωγράφον. Μὰ ἐσυλλογίστηκε πὼς οἱ ἄνθρωποι,
πούχταν τοῦ πατέρα του τὰ χρόνια, ἦταν ἀλλοιω-
τικοὶ ἀπὸ τὴν τωρινὴ νεολαία, καὶ φυσικὸ ἦταν
τοῦτο, γιατί ἐκεῖνοι εἶχαν ἀναθρεφτεῖ μὲ ἄλλη κυ-
βέρνηση καὶ μὲ ἄλλους νόμους, καὶ εἶχαν μάθει νὰ
σεβονται πρῶτα πού τὴν πλὴθὺ δὲν εἶχαν ἀν-
θρώποι τὰ περγελοῦσαν. Γιὰ τὴν παντρεία οἱ νέοι
δὲν ἔκαναν πλὴθὺ ὅτι ἤθελαν οἱ γονεῖς τους, μὰ ἐ-
περναν τὴν κοπέλλα πού τοὺς ἄρεσε, καὶ οἱ ἄλλοι
τοὺς ἐπαίνουσαν. Καὶ στὸ νοῦ τοῦ Γιώργη ἐρχόνταν
τώρα τόσοι καὶ τόσοι φίλοι, συνομόλικοι τοῦ ἡ με-
γαλειτεροῦ του, πούχταν πᾶρει κοπέλλα τῆς ἀρεσίας
τους καὶ πού μὲ δίκην δὲν εἶχαν γνοιαστῇ γιὰ τὴ
γνώμη τοῦ πατέρα τους καὶ τῆς μάνας τους, γιατί
ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι, καὶ ὅχι οἱ προεστοί, ἐμελλαν νὰ ζή-
σουν μὲ τὴς γυναῖκες τους.

(Ἀκολουθεῖ)

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ἰσάκη καὶ θέλω νὰ γιομίσω τὸ τραγούδι μου μὲ
τὴ ζωὴ του, δὲ θὰ πῇ τοῦτο, καθὼς θέλετε σκολα-
αστικά νὰ τὸ ξηγήσετε, πὼς συλλογίζομαι, λογαριάζω,
ἔξερω γὰρ τί κάνω, ἐπηρεάζομαι, φεύγω ἀπὸ τὸ
φυσικόν μου, κνηγῶ θέματα ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ μου,
δὲν ἔχω εἰλικρίνεια, ρητορεύω, καὶ τέτοια. Θὰ πῇ
πὼς ἔχω κατὰ μέσα μου, μέσα στῆς ψυχῆς μου τὰ
βαθιά, κατὰ τι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ μου· ἔχω
μέσα στὴν ψυχὴ μου κατὰ τι σὰν ἡρωϊκὸ πού μοιά-
ζει σὰ νὰ εἶναι ἀδέρφι τοῦ Καραϊσκάκη. Κι ὅσο κι
ἂν εἶναι ἡ ζωούλα μου μιὰ καθαρὴ ἀντίθεση τῆς
ζωῆς τοῦ ἡρώα. Δὲν κρῖνονται πάντα οἱ ἄνθρωποι
σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους· εἶναι κάποιον στοχασμοὶ
πού βαθαίνουν ἴσα μὲ πράξεις. Κ' εἶναι κάποιον ἄν-
θρωποι πού δὲ μοιάζουνε μὲ τὴ ζωὴ τους. Ζητήστε
τους μέσα στὴν ψυχὴ τους. Ἐγὼ ὡ· Σοῦ λέει ἕνας
ποιητῆς καὶ τὸ ἐγὼ του στέκεται λευγὸς μακρὺ ἀπὸ
τὸν ἑαυτὸ του, ξένο, δραματικὸ παιγνίδι. Ἐκ εἶ-
ν ο ς ! Σοῦ κρᾶζει ὁ ποιητῆς, καὶ ὁ ἐκεῖνος του εἶ-
ναι ἡ προσωπίδα τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Κατα-
λάβετε ;

66

Στὴν ἱστορία δυὸ λαοὶ ἀπὸ τὴν ἴδια γῆρας· οἱ
Φοίνικες καὶ οἱ Ἑβραῖοι. Φέρανε οἱ πρῶτοι τὸν πο-
λιτισμόν, καὶ ἀφανιστήκαν. Οἱ δεύτεροι τὸν ἀλλάξαν
τὸν πολιτισμόν· κ' ἐξακολούθησαν νὰ ἐπάρχουν, ἀ-
ταίριαστοι. Οἱ πρῶτοι ταυρίστανε μὲ τίς ἄλλες φυλές,
κοσμοπολίτες, ἀνακαταθήκαν, ρουφηθήκαν, χαθή-
καν. Οἱ δεύτεροι μένουν· καὶ ὑπομένουν τὴν κα-
ταφρόνια καὶ ὅλα τὰ κακά. Οἱ πρῶτοι εὐαργετήσανε
τὴν ἀνθρωπότητα· λέει ἕνας περιφημὸς κοινωνιολό-
γος πὼς χωρὶς αὐτοὺς δὲ θὰ ἔπαρχ' Εὐρώπη· ὑπο-
ταχτήκανε στὸ φυσικὸν τὸ νόμον τῆς ἱστορίας. Οἱ δεύ-
τεροι ζοῦνε, σὰ νὰ ποῦμε, ἀντιφυσικά. Καὶ μιὰ φο-
βερὴ σκέψη μὲ κυριεύει· μήπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἐ-
μεῖς θὰ εἶτανε τὸ πρὸ σωστὸ νὰ χαθοῦμε. Τάχα μέ-
νοντας εἶναι, δὲν πεισμώνουμε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ
φυσικοῦ νόμου, δὲ μᾶς βοοῖται ἡ κατάρα του, δὲν
εἴμαστε διωρισμένοι νὰ χαθοῦμε, κακοῦ σου θέλει ;
Τάχα ὁ χαμός μας δὲν εἶναι πὼς μένουμε ;

67

Βαλαωρίτης. Στὴ Φροσύνη γιομάτος ἀγάπη ρω-
μαντική. Στὸ Διάκο, ἡ ἀντίθεση. Λεῖπει ὅλος διό-
λου ὁ ἔρωτας, καὶ οὔτε μιὰ γυναῖκα δὲν παρουσιάζει-
ται· τραχὺ καὶ σκεδὸν ἀστόλιστο τὸ ἔργο, σὰν κά-
ποιες τραγωδίαι· κλασσικὲς. Στὸ «Φωτεινὸ» συμβι-
βασμός. Νὰ ἡ Θωδοῦλα.

68

Ἡ περιφημὴ γλωσσικὴ ἀρχὴ τῆς ἀμέσης δδοῦν
πὼς ἐφαρμόζεται : — ἐξέδνε — ἐγδνε — ἐγ δ ν ε ! —
Κύπτουσα — σκύβοντας — σ κ υ π τ ο υ σ α ! — Ἀπὸ
μιὰ ἐφημερίδα. Καὶ χίλια τέτοια. Γιὰ τὸ φόβον τοῦ Ψυ-
χαρισμοῦ· ὁδηγὸς τοῦ δημοτικισμοῦ στὴν ἐντέλεια.

69

Σκεπτικὰ μὲ ὅσα παραπάνου σημείωσα γιὰ τοὺς
Φοίνικες καὶ τοὺς Ἑβραῖους. Ὁ τρόπος πού θέ-
λουνε νὰ μιλήσουν οἱ σημερινοὶ Ρωμιοὶ γιὰ τὸν Ἑλ-
ληνισμόν, καὶ ὁ τρόπος πού μιλάνε, καὶ πού γρα-
φουνε γι' αὐτόν, εἶναι ἀντιφυσικός. Ἡ γοητεία δλη
καὶ ἡ ζωὴ του δλη τοῦ Ἑλληνισμοῦ στέκονται στὴ
νέκρῳ του. Παράστησέ τονε, σὰ νὰ κρατᾷ ἀπὸ τὴ